

บทที่ 5

รูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ในเขตอุตสาหกรรม

การนำเสนอในบทนี้ประกอบด้วย

ตอนที่ 1: การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคม ตามแนว
คิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

1. การอบรมเพื่อจัดเตรียมโครงการเครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาการพัฒนา
ที่ยั่งยืนจากเมืองออสติน มลรัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา
2. การพัฒนาระบบการสอดแทรกการศึกษาแบบผสมผสานเพื่อปรับปรุง คุณภาพชีวิต
ชาวชนบทที่ยากจน: กรณีศึกษาจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ตอนที่ 2: การศึกษาภาคสนามเพื่อนำเสนอรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุง
คุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

1. การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. โรงเรียนในโรงงาน

ตอนที่ 1: การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคม
ตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

1. การอบรมเพื่อจัดเตรียมโครงการเครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืน
จากเมืองออสติน มลรัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา

1.1 ความเป็นมา ในปี ค.ศ. 1996 คณะกรรมาธิการวางแผนด้านพลเมือง(the Citizens
'Planning Commission) แห่งเมือง Austin มลรัฐ Texas ประเทศสหรัฐอเมริกา เสนอให้มีการจัดทำ
โครงการของเมือง โดยเน้นเฉพาะประเด็นความยั่งยืนของท้องถิ่น ในการนี้ คณะผู้ริเริ่มชุมชนเพื่อ
ความยั่งยืน (The Sustainable Communities Initiative - SCI) ซึ่งอยู่ในกรมบริการวางแผนและ
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเมือง (the city's Planning, Environmental, and Conservation Services
Department) มีความตั้งใจที่จะช่วยภูมิภาคออสตินในการพิสูจน์และกำจัดการปฏิบัติที่ปิดกั้น
โอกาสที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว และส่งเสริมกิจกรรมที่นำไปสู่การปรับปรุง

คุณภาพชีวิตของผู้พักอาศัยในภูมิภาคนี้ นอกจากการให้บริการทางด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการประสานกิจกรรมแล้ว SCI ได้จัดทำแม่แบบ (matrix) เพื่อทดสอบโครงการปรับปรุงเมืองหลวงแห่งนี้โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเท็กซัส (the University of Texas) และสถาบันอื่น ๆ ในการจัดการประชุมและสัมมนาเพื่อนำองค์ปาฐก (speakers) จากที่ต่าง ๆ เข้ามาสู่เมืองฮอสติน ในปี ค.ศ. 1998 SCI เริ่มจัดทำจดหมายข่าว ซึ่งพิมพ์ออกเผยแพร่เดือนละ 4 ฉบับ และปัจจุบันยังได้ให้การสนับสนุน “โครงการเครื่องชี้วัดเพื่อความยั่งยืน โดยชุมชน” (the community-based Sustainability Indicators Project)

1.2 จุดมุ่งหมาย/ภารกิจ

1. ทำให้ชุมชนสร้างภาพ (image) ว่าชุมชนควรเป็นเช่นไร
2. ร่วมกันกำหนดเป้าหมายระยะยาวของชุมชน
3. ช่วยในการจัดลำดับประเด็นสำคัญต่าง ๆ
4. นิยามเป้าหมายเชิงกระบวนการและเนื้อหา

1.3 กระบวนการ

1. ประชาธิปไตยและการศึกษาของประชาชน ถือว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ และเป็นผลผลิตที่มีค่ามากที่สุด ในโครงการเครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายความยั่งยืนทั้งปวงจะบรรลุได้ด้วยกระบวนการนี้ “กระบวนการพัฒนาเครื่องชี้วัดควรยอมรับในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ บทบาทเบื้องต้นในกระบวนการนี้คือความเพียรพยายามที่จะช่วยกันกำหนดวิสัยทัศน์ จากนั้นก็ส่งเสริมวิสัยทัศน์ด้วยวิธีการทางด้านการศึกษาและการให้ข้อมูล ในฐานะเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการ”

2. สิ่งสำคัญมากที่สุดเกี่ยวกับการสร้างชุมชนที่ยั่งยืนก็คือการนำสมาชิกทุกคนของชุมชนเข้าร่วมในกระบวนการนี้

3. การจัดเวทีประชาชน (community forums) การสำรวจ และคณะผู้เชี่ยวชาญสามารถก่อให้เกิดความคิดต่าง ได้

4. เครื่องชี้วัดฉบับร่าง หรือ เครื่องชี้วัดปฏิบัติการ (Draft or working lists of indicators) มีประโยชน์สำหรับชุมชนต่าง ๆ เพราะสามารถสร้างความสนใจและสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างมาก

1.4 การอบรมในโครงการ การสร้างเครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ กรรมการที่ปรึกษาและทีมนักวิชาการ ได้จัดทำโครงการอบรม หลักสูตร 6 เดือน โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อที่จะได้ศึกษาทบทวน (review) ว่าชุมชนต่าง ๆ ได้ดำเนินการอะไรบ้างเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดความยั่งยืน เพื่อพิจารณาเลือกวิธีการที่ดีที่สุดในการสร้างเครื่องชี้วัดความยั่งยืนของเท็กซัสตอนกลาง โครงการได้ใช้วิธีการอบรมและการอภิปรายในแต่ละช่วง โดยมีประเด็นสำคัญแต่ละช่วง ดังนี้

การอบรมและการอภิปรายในช่วงที่ 1

1. ความยั่งยืนคืออะไร
2. การพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร
3. ทำไมเราจึงต้องพยายามให้เกิดความยั่งยืน
4. ความคิดในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมอะไรบ้าง
5. ใครควรเข้ามามีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดความยั่งยืน
6. ชุมชนมีขบวนการอย่างไรในการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
7. เครื่องชี้วัดความยั่งยืนมีอะไรบ้าง
8. ภูมิภาคของตนจะทำอย่างไรเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืน

การอบรมและการอภิปรายในช่วงที่ 2

1. เป้าหมายโดยรวมของโครงการสร้างเครื่องชี้วัดความยั่งยืน
2. ภาพของความยั่งยืน/ภารกิจของโครงการ
3. กระบวนการ
4. การเลือกเครื่องชี้วัด
5. นิยามปรากฏการณ์เพื่อที่จะวัด
6. การให้น้ำหนักเครื่องชี้วัด (ranking Indicators)
7. การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
8. ความเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่จะวัด
9. การจัดหมวดหมู่เครื่องชี้วัด (Nesting of Indicators)
10. การเก็บรวบรวมข้อมูล
11. การสื่อสารและการรายงานเครื่องชี้วัด
12. การสนับสนุนดำเนินการ
13. การทำให้โครงการดำรงอยู่ตลอดไป

1.5 เนื้อหาสาระ

การอบรมและการอภิปรายทำให้ได้เนื้อหาสาระสำคัญในประเด็นดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

ความยั่งยืนคืออะไร

คำว่า “ความยั่งยืน” (sustainability) หมายความว่า การบ่งชี้ว่าชุมชนกำลังก้าวไปสู่สภาวะถล่มสลายหรือเจริญรุ่งเรืองในระยะยาว (indicate breakdown or towards health and prosperity for the long term) สภาวะถล่มสลาย อาจหมายถึง ปัญหาเฉพาะอย่างที่เกิดขึ้น เช่น อัตราการเกิด

อาชญากรรมสูง แม่น้ำที่ตายแล้ว (dead rivers) อัตราการว่างงานสูง หรือความไม่พึงพอใจในชีวิต และสภาพบางอย่างที่ขยายวงกว้างขึ้น

ความยั่งยืน เกี่ยวข้องกับคุณค่า (values) ของเราที่จะตัดสินใจอะไรคือความยั่งยืน จะดำเนินการอย่างไร ที่ไหน เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอะไร ในโอกาสใด มีอะไรบ้างที่เราต้องการให้ยั่งยืน เราต้องตัดสินใจเลือกรูปแบบชีวิตที่เราต้องการ จากนั้นเราต้องตรวจสอบการกระทำของเรา เพื่อตัดสินใจว่าเราทำลายหรือก่อให้เกิดความยั่งยืน ตัวแปรสำคัญที่เราต้องควบคุมให้ได้มากที่สุด คือ การกระทำของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงวิธีการที่เราจัดการกับสังคมของเรา ปฏิสัมพันธ์ต่อคนอื่น และการจัดการเพื่อสนองความต้องการทางด้านวัตถุและปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อม

ความยั่งยืน ยังหมายถึงความหมายอย่างง่าย ๆ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะพัฒนาทางด้าน เศรษฐกิจและการปกป้องสิ่งแวดล้อม และความเป็นธรรมทางสังคม ซึ่งจุดมุ่งหมายก็คือ การสร้างความรับผิดชอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืน จุดมุ่งหมายในลักษณะนี้ก็คือ การสร้างความรับผิดชอบในความมั่งคั่งสมบูรณ์ โดยปราศจากการแสวงหาประโยชน์จากมนุษย์ จากชุมชน หรือ จากสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของสิ่งต่าง ๆ ทั้งปวง สิ่งนี้จะเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นต่าง ๆ ที่มีใช่เพียงการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรมนุษย์ การเสื่อมลงของคุณภาพสิ่งแวดล้อมเท่านั้น หากแต่รวมถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติของโลก และการขยายการยอมรับนับถือในเรื่องสิทธิด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร

ความยั่งยืน ให้นิยามว่าเป็นความคงทน โดยไม่มีการลดลง (enduring without diminishing) ส่วน การพัฒนา หมายถึง วิวัฒนาการ (evolution) ของบางสิ่งเพื่อปรับปรุงสภาพให้ดีขึ้น ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเกี่ยวกับการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยปราศจากลดคุณค่าในทางเลือกของคนรุ่นต่อไป

เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องการแนวความคิดแบบเป็นองค์รวมใหม่ ๆ มากขึ้น โดยจำเป็นต้องดูด้านผลกระทบทางด้านกายภาพของทางเลือกในการออกแบบชุมชนเมืองที่แตกต่างกันไป คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม ความสำคัญของอากาศและน้ำที่บริสุทธิ์ ฯลฯ แนวคิดที่เบ็ดเสร็จเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตเช่นนี้ ช่วยให้เราสามารถประเมินในด้านต้นทุนและผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการกระทำของเราเอง

การพัฒนาที่ยั่งยืนยังยอมรับความสัมพันธ์การกระทำต่าง ๆ ของเรา เช่น ประเด็นการใช้ที่ดินมีผลต่อทางเลือกในการคมนาคมขนส่ง ซึ่งมีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมการทำงาน ซึ่งมีผลต่อการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง และอื่น ๆ การพัฒนาที่ยั่งยืน

แสวงหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหาของเราเอง โดยปราศจากความขมขื่น กดดัน หรือก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาโดยไม่อาจมองข้ามผลกระทบระยะยาว อันเกิดจากการกระทำของเราเอง

ความเจริญเติบโตเพียงเล็กน้อยในช่วง 20 ปี ที่ผ่านมาได้ช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ แต่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับผู้ที่ร่ำรวยมหาศาลอยู่แล้ว คนพวกที่เหลือจำเป็นต้องสมดุลกันภายใต้ทรัพยากรที่ลดลงไป ความกดดันทางสังคม สุขภาพของสิ่งแวดล้อมที่เลวลง และปัญหาอื่น ๆ อันมีผลมาจากความเจริญ การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องก่อให้เกิด 1) เศรษฐกิจแบบยั่งยืน ที่เป็นธรรม ที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์โดยปราศจากการแสวงหาประโยชน์ทางด้านทรัพยากรและก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อคนรุ่นต่อไป 2) สถาบันมนุษย์เพื่อความยั่งยืนที่สร้างหลักประกันทั้งด้านความมั่นคงปลอดภัยและโอกาสเพื่อความเจริญทางสังคม สติปัญญา และด้านจิตใจ

ทำไมเราต้องพยายามเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

เพื่อกำหนดนิยามของความยั่งยืน ก็ได้มีการตั้งคำถามนี้ขึ้น ปรากฏว่าคำตอบที่ได้รับชัดเจน โดยมีตัวเลขในเชิงความถี่ของคำตอบ ว่า เพราะเราหวังใยลูกหลานของเราและต้องการให้พวกเขาได้รับโอกาสต่าง ๆ ไม่น้อยกว่าที่พวกเขาได้รับ เพราะเราเชื่อว่าทุกคนควรได้รับโอกาสที่เป็นธรรมในด้านการมีงานทำและสิ่งแวดล้อมที่สะอาด และเพราะว่าชุมชนจะมีความรุ่งเรืองเมื่อพลเมืองของชุมชนนั้นมีอาชีพที่ดีที่ก่อให้เกิดผลผลิต

ความยั่งยืนเป็นวิธีแก้ปัญหาที่มีอยู่ โดยสร้างโอกาสในเชิงบวกให้เกิดขึ้น ความยั่งยืนจะช่วยให้เห็นจุดอ่อนของภูมิภาค Austria เช่น จะหลีกเลี่ยงการจราจรที่เลวร้ายลงได้อย่างไร จะป้องกันวิกฤตการณ์ทางด้านตลาดอสังหาริมทรัพย์ได้อย่างไร จะปรับปรุงคุณภาพของอากาศได้อย่างไร จะสร้างหลักประกันในความเสมอภาคทางด้านโอกาสในการเข้ารับการศึกษาของเด็กได้อย่างไร ทำอย่างไรองค์กรสาธารณะจึงจะมีความรับผิดชอบและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำอย่างไรจึงจะทำให้มั่นใจว่าเราจะมีพลังงานที่พอใช้ในอนาคต

การพัฒนาที่ยั่งยืนมีเป้าหมายที่คุณภาพชีวิตสูงสุดของประชาชนทุกคน-ทั้งในฐานะปัจเจกและหมู่คณะ

การพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่บนพื้นฐานของข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเรา และความจำเป็นที่เบ็ดเสร็จของประชาชน ดังนั้นความยั่งยืนจึงไม่ใช่สิ่งที่ไกลเกินไป ไม่ใช่เป้าหมายที่เป็นนามธรรม แต่เป็นความเป็นจริงในปัจจุบัน มันไม่ใช่ทางเลือก แต่เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ

ความคิดในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมอะไรบ้าง

การพัฒนาที่ยั่งยืน ในช่วงแรก ๆ ได้ใช้แนวคิดธรรมชาติวันคดสมัยใหม่ในช่วงศตวรรษ 1960 ที่รวมขบวนการในด้านสิ่งแวดล้อม นักกิจกรรมเหล่านี้ต่างก็ตระหนักว่าสังคมได้บริโภคทรัพยากรธรรมชาติรวดเร็วเกินกว่าที่มันจะเกิดขึ้นมาทดแทนได้ ก่อให้เกิดมลภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อมเกินกว่าที่ระบบนิเวศน์วิทยาจะสามารถชดเชยความสูญเสียเพื่อที่จะดำรงระบบของมันไว้ได้ และเป็นที่สังเกตว่าโลกเราไม่มีทรัพยากรเพียงพอสำหรับทุกคนที่จะบริโภคในอัตราที่ประเทศอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เขาบริโภคกันอยู่ พุคอีกอย่างก็คือ มีข้อจำกัดทางธรรมชาติสำหรับระบบนิเวศน์วิทยาของโลก และการพัฒนาที่เน้นการบริโภคอย่างเกินตัว รวมถึงความเจริญทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

ความยั่งยืน เป็นแนวคิดที่เป็นองค์รวมมากขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ โดยหลายฝ่ายได้ชี้ให้เห็นว่าสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมนำไปสู่วิกฤตการณ์โดยตัวของมันเอง

- ในปี ค.ศ. 1972 สโมสรแห่งกรุงโรม (the Club of Rome) ซึ่งเป็นกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์ยุโรป นำเสนอประเด็น เรื่อง “ข้อจำกัดของความเจริญ” (the Limits to Growth) ซึ่งเป็นตัวอย่างการวิจัยในระยะเริ่มต้นที่ผสมผสานประเด็นเรื่อง ผสมผสาน ประชากร ความเสียหายทางด้านสิ่งแวดล้อม การบริโภคอาหาร และข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

- ในปี ค.ศ. 1987 คณะกรรมาธิการโลกด้านสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UN's World Commission on Environment and Development - the Brundland Commission) เสนอประเด็น เรื่อง “Our Common Future” โดยๆ ได้นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า คือการบรรลุถึง “ความต้องการของคนปัจจุบันที่ปราศจากการประนีประนอมในความสามารถของคนรุ่นต่อไปที่จะพบกับความต้องการของตนเอง” (meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs) รายงานฉบับนี้ยังได้เผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะมันั่งสามขา (a three-legged stool) ที่ตั้งมันั่งอยู่ได้โดยมีความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และ ความเป็นธรรมทางสังคม (the three Es)

-ในปี ค.ศ. 1992 the Union of Concerned Scientists เสนอประเด็น “คำเตือนมนุษยชาติ” (Warning to Humanity) ลงนามโดยคนจำนวนกว่า 1,500 คน ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียง รวมทั้งผู้ที่ได้รับรางวัลโนเบล ถึงแม้จะไม่ได้ใช้คำว่า ความยั่งยืน แต่ก็ได้พูดถึงในเรื่อง ความยากจน ประชากรที่มากเกินไป ความรุนแรง ความไม่เสมอภาคในบทบาทชายหญิง ซึ่งก่อให้เกิดหายนะทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่นน้ำท่วมเหือด และป่าไม้ที่ถูกทำลาย

ใครควรเข้าร่วมในการสร้างความยั่งยืน

ข้อมูลคำตอบในประเด็นนี้ คือ องค์การระดับโลก ภูมิภาค และระดับประเทศที่ได้มีการกำหนดนิยามความยั่งยืน ในระดับนานาชาติ เช่น

1. UN's World Commission on the Environment and the Environment and the Rio Summit
2. the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) in Europe
3. the President Council on Sustainable Development (PCSD)
4. the Department of Energy's Centre for Excellence for Sustainable Development
5. the Environmental Protection Agency

นอกจากนี้ก็มีหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ องค์การเอกชน องค์การธุรกิจ ต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมาก ซึ่งก็ได้มีการรวบรวมรายชื่อองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดไว้

ชุมชนจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างไร

มีทั้งเครื่องมือและเทคนิคต่าง ๆ ที่ชุมชนสามารถใช้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สิ่งที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนในสหรัฐอเมริกา นั้นรวมถึง การกำหนดวิสัยทัศน์ ชุมชน ข้อความที่ระบุรายได้ของชุมชน แผนแม่บท การวางแผนระดับตำบล การจัดเวทีประชาชน การริเริ่มในด้านนิเวศน์วิทยาอุตสาหกรรม การริเริ่มทางการศึกษาแบบยั่งยืน เครื่องชีวิต การสำรวจแบบเบ็ดเสร็จทางด้านเครื่องชีวิต คณะเศรษฐกิจระดับตำบล กระแสการเงินในท้องถิ่น ฯลฯ

ชุมชนบางแห่งได้เริ่มดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายความยั่งยืน โครงการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการที่แรก ชุมชนสร้างวิสัยทัศน์ในอนาคตของตนเองโดยมีความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และความต้องการทางสังคม ชุมชนมองอนาคตในระยะยาว ไม่ใช่มองเป็นรายปี แต่เป็นรายศตวรรษ หรือ หนึ่งรุ่นต่อ ๆ ไป ประการที่สอง วิสัยทัศน์รวมถึงการมองภาพกว้างของชุมชน (a wide cross-section of the community) ประการที่สาม ชุมชนสามารถรักษาร่องทางเดินสู่ความเจริญก้าวหน้าเพื่อบรรลุถึงวิสัยทัศน์ตามที่กำหนดไว้

เครื่องชีวิตการพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร

เครื่องชีวิตการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ข้อมูลเกี่ยวกับโลกของเรา ซึ่งชุมชนนำไปใช้เพื่อติดตามสภาพที่เป็นอยู่ แนวโน้ม และกำหนดเป้าหมายเพื่อการปรับปรุงให้ดีขึ้น การรวบรวมเครื่องชีวิตมีเป้าหมายที่จะให้เป็นรายการเชิงคุณภาพที่สำคัญที่สุดของชุมชน ที่กำหนดโดยประชาชนในชุมชนนั้น เป็นที่คาดหวังว่าจะมีการนำไปใช้วัดคุณภาพชีวิตในชุมชนอย่างแท้จริงและอย่างเป็นธรรมชาติ

เครื่องชีวิตสามารถนำไปใช้เพื่อให้นักศึกษากับประชาชน และเพื่อสร้างความสนใจในประเด็นที่สำคัญ ๆ ของชุมชน

หลายคนให้ความเห็นว่า กระบวนการเลือกเครื่องชีวิต อย่างน้อยที่สุดก็มีความสำคัญเท่ากับการใช้เครื่องชีวิต แท้จริงแล้ว การเลือกอย่างระมัดระวังในสาระต่าง ๆ ของสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งประชาชนเชื่อว่าควรจะทำเช่นนั้น กวบรวมถึงการสะท้อนความคิดในลักษณะของชุมชนที่ประชาชนต้องการ และถ้ากระบวนการเช่นนี้เกิดขึ้นในที่สาธารณะ ก็จะสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมืองได้อย่างมาก

โดยสรุป โครงการอบรมเพื่อสร้างตัวชีวิตการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ เป็นโครงการอบรมตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โครงการนี้ใช้กระบวนการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีเครื่องชีวิตการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเครื่องมือที่สำคัญ การอบรมใช้การอภิปรายเพื่อช่วยสร้างความตระหนัก คิดค้นแสวงหาคำตอบ และสร้างข้อสรุปร่วมกัน การอบรมนี้ทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างการสร้างเครื่องชีวิตกับการศึกษาอบรมเพื่อให้เป็นวิธีที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนในที่สุด

2. การพัฒนาระบบการสอดแทรกการศึกษาแบบผสมผสาน เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบทที่ยากจนโดยการพึ่งพาตนเอง (Development of a Coordinated Educational Intervention System for Improving the Quality of Life of the Rural Poor Through self-reliance- DELSILIFE)

โครงการนี้ศูนย์นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา (INNOTECH) ดำเนินการวิจัยร่วมกับ 4 ประเทศในกลุ่มซิมิโอ คือ ไทย อินโดเนเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ โดยมีประเทศเนเธอร์แลนด์ให้การสนับสนุน ประเทศไทยดำเนินการทดลองที่บ้านทับช้าง ตำบลหนองระเวียง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ในช่วงปี พ.ศ. 2523-2526 นับเป็นโครงการการศึกษานอกโรงเรียนของไทยในช่วงแรก ๆ ที่ดำเนินการในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทยากจนได้เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัว และชุมชนที่อยู่อาศัย

ลักษณะเด่นของ DELSILIFE คือมุ่งพัฒนาคน โดยวิธีการให้ความรู้พื้นฐาน ช่วยพัฒนาจิตใจ ตัดปัญหา ความนึกคิด ให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในสภาพปัญหาของตนเอง ครอบครัว และชุมชน มุ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติเพื่อที่จะพึ่งพาตนเอง แสวงหาทักษะในการ

แก้ปัญหาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต เน้นปรัชญาการพึ่งพาตนเองของประชาชนเป็น การสอดแทรก และผสมผสานความรู้และทักษะ คำนึงถึงความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ เรียนรู้สิ่งที่จำเป็น ต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิต และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งของโครงการ DELSILIFE คือการสอดแทรกและผสมผสาน ทักษะพื้นฐาน(Basic Life Skills) ด้วย คือ การอ่าน เขียน การคิดคำนวณ การสำรวจปัญหา ความ ต้องการ การ วางแผน การติดต่อประสานงาน การจัดการ การแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง การตลาด เป็นต้น โดยเชื่อว่าเมื่อชาวบ้านมีทักษะพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ย่อมสามารถประกอบกิจกรรมในชีวิต ประจำวัน หรือ ฝึกทักษะอาชีพต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2530: 7-15)

โครงการนี้การกำหนดข้อบ่งชี้ (Indicators) ที่แสดงว่าประชาชนเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต อย่างกว้าง ๆ คือ

1. สภาพบ้านเรือนดีขึ้น
2. สภาพแวดล้อมในหมู่บ้านดีขึ้น
3. มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้น
4. มีการปรับปรุงอนามัยและสุขภาพ
5. ประชาชนมีทักษะการอ่าน เขียน และคิดเลข
6. ประชาชนมีความร่วมมือในหมู่คณะ
7. มีการพัฒนาความสามารถในการเป็นผู้นำ
8. มีทักษะพื้นฐานในการเลี้ยงชีพ
9. สามารถวางแผน แก้ปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคได้ และ
10. มีทัศนคติที่จะพึ่งพาตนเองในการพัฒนา

การกำหนดข้อบ่งชี้ในช่วงแรก ๆ นั้น ศูนย์ INNOTECH และผู้แทนประเทศที่ร่วมทดลอง ได้กำหนดกว้าง ๆ แต่เมื่อกรมการศึกษานอกโรงเรียนรับมาดำเนินการก็ได้มีการปรับให้เข้ากับ บุทธวิธีของตน. นั่นคือสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ ให้เรียนรู้การวางแผนร่วมกัน กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน กำหนดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้อง ดำเนินการและเรียนรู้เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด โครงการเรียนรู้ในลักษณะเช่นนี้จึงเป็น การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน

ตอนที่ 2: การนำเสนอรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

รูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรมที่จะนำเสนอต่อไปนี้มี 2 รูปแบบ คือ

1. การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการนำเสนอรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนโดยการเชื่อมโยงข้อมูลจากการสร้างเครื่องชีวิตในชุมชนอุตสาหกรรม 2 แห่งซึ่งเป็นพื้นที่วิจัย และการสังเคราะห์เอกสาร และ

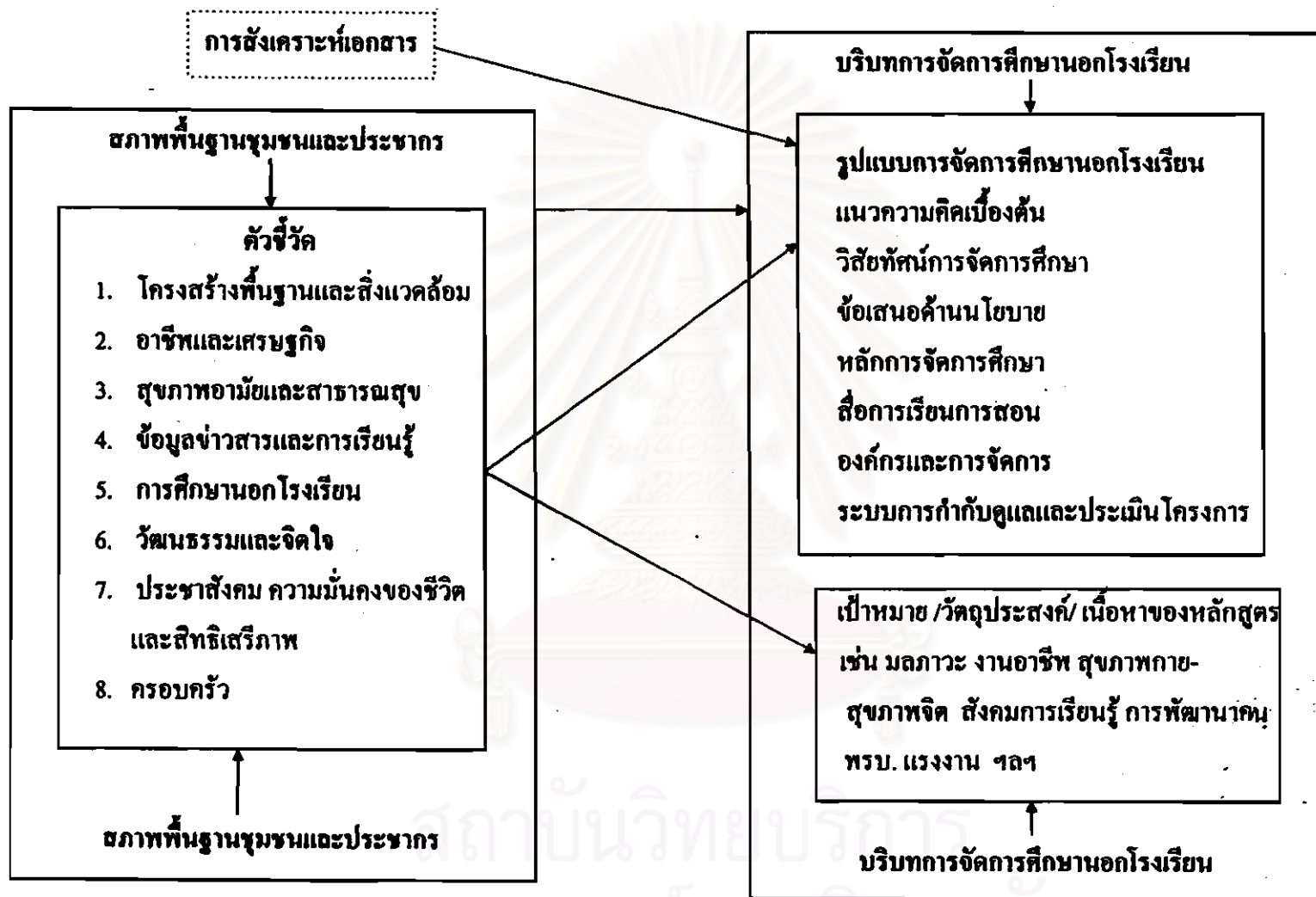
2. โรงเรียนในโรงงาน เป็นรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มในพื้นที่วิจัยได้ให้ข้อมูลในรายละเอียดทั้งหมด ผู้วิจัยได้เรียบเรียงและนำเสนออย่างเป็นระบบตามสาระสำคัญที่ได้ดังนี้

รายละเอียดของการศึกษานอกโรงเรียนทั้งสองรูปแบบมีดังนี้

1. การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

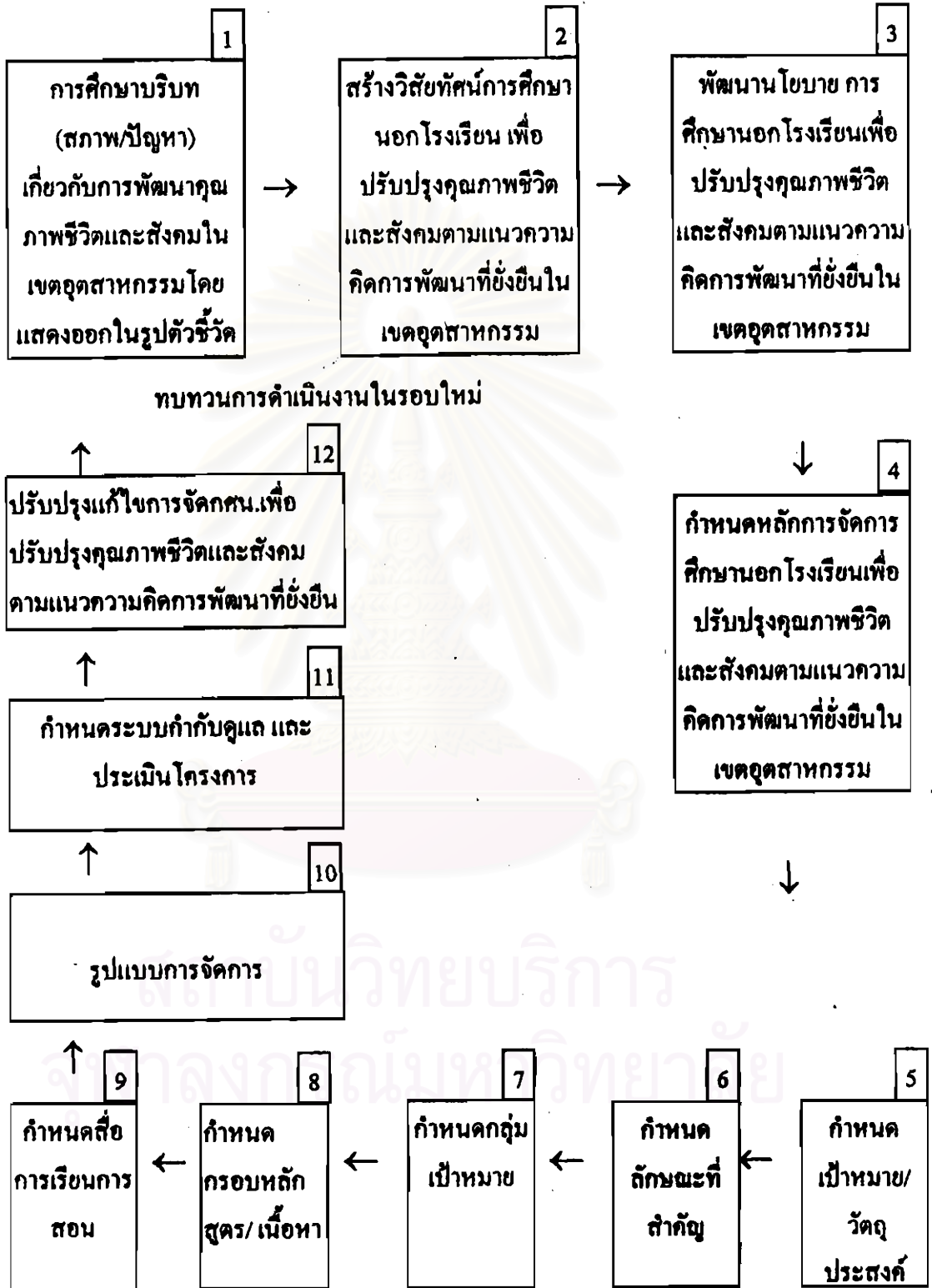
จากการศึกษาภาคสนามชุมชนอุตสาหกรรม 1 และชุมชนอุตสาหกรรม 2 ทำให้ได้เครื่องชีวิตชุดหนึ่ง ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่จัดหมวดหมู่ไว้จำนวน 8 ด้าน ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานและเชื่อมโยงเข้ากับการพัฒนารูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน โดยผสมผสานแนวคิดและหลักการที่สำคัญจากการสังเคราะห์เอกสารหลักได้แก่ โครงการพัฒนารูปแบบการสอดแทรกทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวชนบทที่ยากจนแบบพึ่งตน (DELSILIFE) การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life Improvement Continuing Education Programme-ชุดฝึกอบรมการศึกษาต่อเนื่องของ UNESCO) และ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: ภาระเพื่อการปฏิบัติ (Education for sustainability: an agenda for action) ของ U.S Department of Education & Global Rivers Environmental Education Network

ความเชื่อมโยงของการศึกษาเพื่อสร้างเครื่องชีวิต การสังเคราะห์เอกสาร และการพัฒนารูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ปรากฏดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 ความเชื่อมโยงของเครื่องชี้วัดกับการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

ขั้นตอนการพัฒนาแบบการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคม ตามแนวความคิดการพัฒนายั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม ปรากฏตามแผนภูมิต่อไปนี้

บททวนการดำเนินงานในรอบใหม่

แผนภูมิที่ 3 ขั้นตอนการพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคม ตามแนวความคิดการพัฒนายั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

การนำเสนอรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีลำดับตามหัวข้อ

ต่อไปนี้

1. แนวความคิดเบื้องต้น
2. รูปแบบการจัดการศึกษา
3. วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา
4. ข้อเสนอแนะนโยบาย
5. หลักการจัดการศึกษา
6. เป้าหมายในการจัดการศึกษา
7. วัตถุประสงค์
8. ลักษณะที่สำคัญในการจัดการศึกษา
9. กลุ่มเป้าหมาย
10. กรอบหลักสูตร เนื้อหา
11. สื่อการเรียนการสอน
12. องค์กรและการจัดการศึกษา
13. ระบบการกำกับดูแลและประเมินโครงการ

รายละเอียดของแต่ละเรื่องมีดังนี้

1. แนวความคิดเบื้องต้น

การศึกษาถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคม บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาคนคือการเสริมสร้างความรู้ความสามารถ พัฒนาทักษะหรือความชำนาญ และสร้างความตระหนักซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมได้ การศึกษานอกโรงเรียนถือว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษา ที่ช่วยเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ของประชาชนอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง แม้จะพ้นจากระบบการศึกษาในโรงเรียน เป็นทางเลือกที่ช่วยให้คนมีโอกาสได้เรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

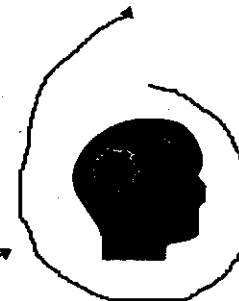
การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตในชุมชนเขตอุตสาหกรรมและปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งปัญหาที่เกิดกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อการดำเนินชีวิตของตนและสังคมโดยรวม เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา และแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือผู้เรียนนำความรู้ไปใช้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิต เปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคม ตลอดจนการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี

การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

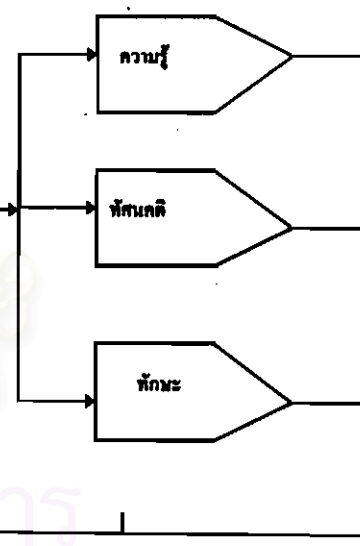
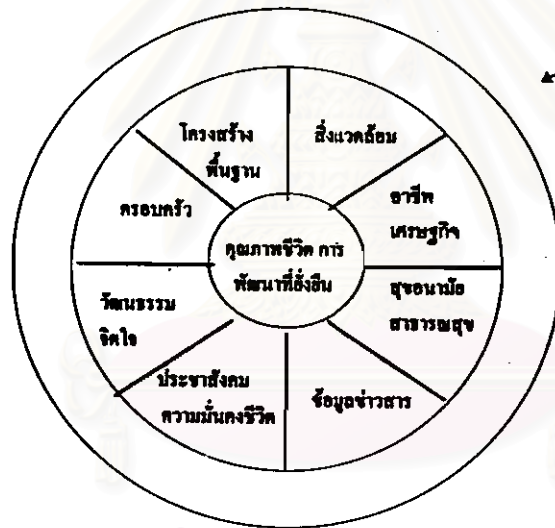
ผู้เป้าหมายคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน

- มีวัฒนธรรม คุณธรรม
- มีความเป็นประชาธิปไตย
- มีครอบครัวอบอุ่น
- ชุมชนที่เข้มแข็ง

สิ่งแวดล้อมที่ดี
มีอาชีพรายได้
สุขอนามัยดี
มีความรู้ได้รับข้อมูลข่าวสาร

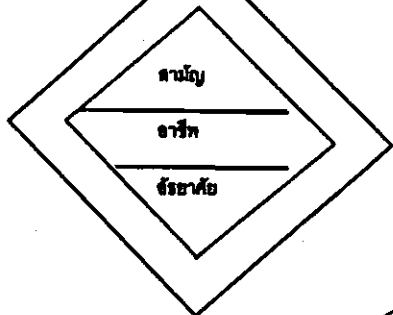
หลักสูตร

มรดกสิ่งแวดล้อม
รายได้ดีน้อย
โรคภัยไข้เจ็บ
การศึกษาน้อย

ขาดข้อมูลข่าวสาร
คุณธรรมเสื่อมถอย
ชุมชนไม่เข้มแข็ง
ครอบครัวมีปัญหา

แผนภูมิที่ 4 การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (พัฒนาจาก UNESCO PROAP, BANGKOK, 1993: 9)

3. **วิจัยทัศน์** การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มุ่งให้ประชาชนในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ได้รับความรู้ และข้อมูลข่าวสาร มีทัศนคติที่เหมาะสม และมีทักษะในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีพันธกิจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบสังคมในลักษณะของปัจเจกบุคคล และโดยการร่วมมือกระทำการกับกลุ่ม/องค์กร ที่จะช่วยให้สังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมดีขึ้น

4. **ข้อเสนอด้านนโยบาย** ขยายโอกาสในการเรียนรู้ของประชาชน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตส่วนตัว ความรู้และทักษะการทำงาน ระบบการผลิต ระบบความสัมพันธ์และระบบคุณค่าในสังคม ตลอดจนการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมมีคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่ดี และใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

5. **หลักการจัดการศึกษา** การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรมตั้งอยู่บนหลักการและแนวความคิดที่สำคัญต่อไปนี้

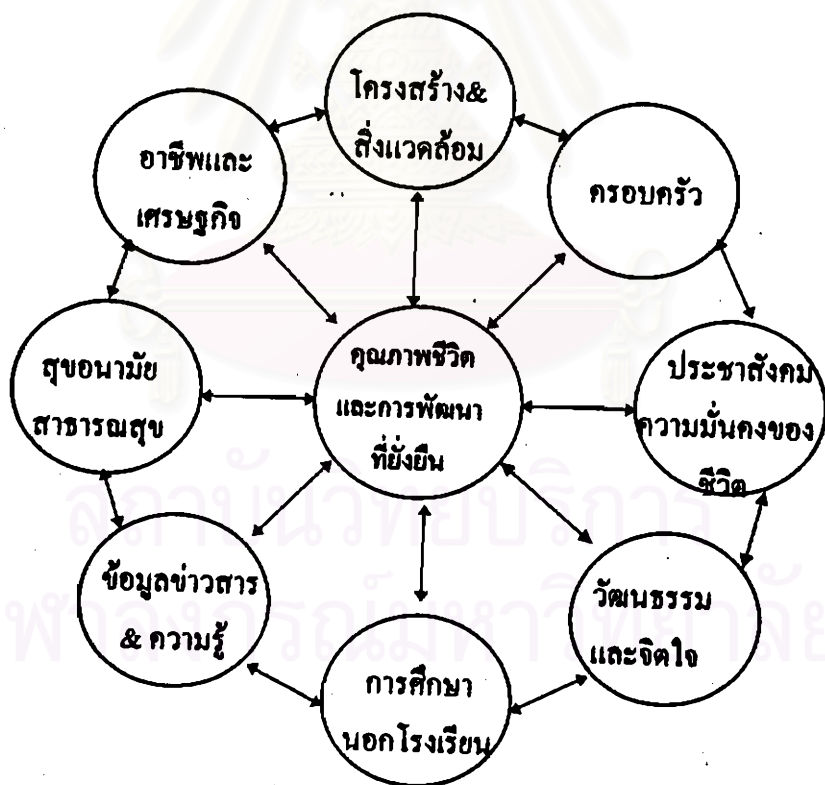
5.1 **การเรียนรู้ตลอดชีวิต** จัดการศึกษาในหลายรูปแบบทั้งโดยตรงและสอดคล้องในกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับประชาชน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ พัฒนาความสามารถ และ เสริมสร้างเทคนิควิชาการทางด้านอาชีพ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงวิถีทางการดำเนินชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมและสังคมที่ดีงาม เป็นการเรียนการศึกษานอกระบบทั้งสายสามัญ อาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความยืดหยุ่น จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชน โรงงาน/ สถานประกอบการ องค์กรภาครัฐ เอกชน และเรียนจากวิถีชีวิตในชุมชน

5.2 **ผู้เรียน/กลุ่มผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง** เป็นการศึกษาที่ตอบสนองสภาพวิถีชีวิตความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน/ กลุ่มผู้เรียน เปิดกว้างต่อการแสวงหาความรู้ จากแหล่งความรู้ในชุมชน และแหล่งวิชาการที่ใช้เทคโนโลยีทันสมัยทันสมัย โดยอาศัยความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และเน้นการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีช่องทางสรุปความรู้อันเกิดจากการบอกเล่า การสอน หรือคำอธิบายสำเร็จรูปจากครูหรือตำรา แต่เป็นการตั้งคำถามอันนำไปสู่การวิเคราะห์หาคำตอบร่วมกัน มุ่งให้ผู้เรียนสร้างข้อสรุปในองค์ความรู้ที่เหมาะสมต่อตนและชุมชน

5.3 **การคิดอย่างเป็นระบบ** เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้และพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบโดยมุ่งฝึกทักษะในกระบวนการแก้ปัญหา แก้ข้อขัดแย้งต่าง ๆ และสร้างฉันทามติ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเอง ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในครอบครัว สถานที่ทำงาน ชุมชน วิเคราะห์ปัญหาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม

5.4 ประชาสังคม สร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายให้เข้ามามีผลในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ เอกชน โรงงาน สถานประกอบการ กลุ่มอาชีพในภาคเกษตรกรรม เป็นการผนึกกำลังในการจัดการศึกษา นอกโรงเรียน และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และสังคมโดยรวม

5.5 บูรณาการ เนื้อหาและวิธีเพื่อการเรียนรู้มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ โดยเป็นการศึกษาเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และเพื่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและสังคม จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการที่ผสมผสานเนื้อหาที่หลากหลาย และประเด็นสำคัญข้ามศาสตร์และหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อครอบคลุมในเรื่องคุณภาพชีวิตและก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื้อหาจึงมีทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ อนามัย วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีลักษณะของการบูรณาการตามแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 5 บูรณาการของเนื้อหาการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต และสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

6. เป้าหมายในการจัดการศึกษา เป็นการศึกษาที่นำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม ตามทิศทางที่ได้กำหนดไว้ในเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม ที่ได้สร้างขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อุตสาหกรรม ดังรายละเอียดที่ได้จำแนกเป็น 8 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

1. ชุมชนมีสนามเด็กเล่น สนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน และสวนสาธารณะสำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ
2. โรงงาน มีระบบการตรวจสอบ ควบคุม และบำบัดของเสีย และดำเนินการอย่างจริงจัง
3. เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควบคุมตรวจสอบมลภาวะอย่างสุจริตและจริงจัง
4. ชุมชนเฝ้าระวังและตรวจสอบมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อม

2. อาชีพและเศรษฐกิจ

1. คนงานได้รับค่าจ้างตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน
2. คนงานมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และสามัคคี
3. โรงงาน/บริษัท/สถานประกอบการ ส่งเสริมการเรียนรู้ เพิ่มเดิมความรู้และความชำนาญให้กับคนงาน
4. โรงงาน/บริษัท/สถานประกอบการจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับคนงาน
5. พื้นที่ทางการเกษตรในชุมชนได้รับการส่งเสริม ดูแล ปรับปรุงเพื่อเพิ่มผลผลิต

3. สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข

1. สถิติการเจ็บป่วยของประชาชน
2. สถิติอุบัติเหตุบนท้องถนน
3. สัดส่วนประชาชนที่เข้ารับการตรวจสุขภาพปีละครั้งต่อประชากรในชุมชน
4. โรงงาน/สถานประกอบการป้องกัน จัดการไม่ให้ผงละออง กลิ่น คิวิน จากวัตถุเป็นพิษ สารพิษ กากละอองในโรงงานทำให้คนงานเจ็บป่วย
5. โรงงาน/สถานประกอบการ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน อาคาร สถานที่ จัดทำ หรือแก้ไขเครื่องจักร หรืออุปกรณ์ที่ถูกชำรุดใช้ในการปฏิบัติงาน ให้ถูกต้องหรือเหมาะสม ภายในระยะเวลาที่กำหนด
6. คนงานมีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากสารที่เกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงานที่ตนทำอยู่และปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเพื่อให้ปลอดภัย
7. นายจ้างจัดให้มีการตรวจสุขภาพของลูกจ้างและส่งผลการตรวจดังกล่าวแก่พนักงานตรวจแรงงาน ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนด
8. ประชาชนมีกิจกรรม หรืองานอดิเรกทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด

9. ประชาชนได้รับการดูแลรักษาอย่างดีจากการประกันสังคม ประกันสุขภาพและบัตรสุขภาพ

4. ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้

1. ชุมชนมีแหล่งบริการความรู้ และข้อมูลข่าวสาร ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความรู้และข้อมูลข่าวสารได้ (มีห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ฯลฯ)
2. องค์กรชุมชน หน่วยงาน และเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชนให้การสนับสนุนทางด้านการงบประมาณ และสื่อเพื่อจัดแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารของชุมชน
3. มีการประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนในชุมชนอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาในด้านต่าง ๆ
4. มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งวิชาการในชุมชนและการถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. การศึกษานอกโรงเรียน

1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการทางการศึกษานอกโรงเรียน
2. มีโครงการ/กิจกรรมทางการศึกษา การเรียนรู้ การฝึกอบรม สำหรับเด็กด้อยโอกาส คนพิการ สตรี และผู้สูงอายุ
3. มีการนำสภาพปัญหาด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงาน มาจัดไว้ในเนื้อหาการเรียนการสอน
4. นักศึกษาจัดทำโครงการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาชุมชน การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชน
5. โรงงาน/สถานประกอบการจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับฝีมือของแรงงาน
6. มีการใช้แหล่งวิชาการในท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ทางการศึกษานอกโรงเรียน
7. มีการนิเทศการสอน อย่างสม่ำเสมอและมีประสิทธิภาพ

6. วัฒนธรรมและจิตใจ

1. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณ/จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น
2. คนงานต่างถิ่นและประชาชนเข้าร่วมงานเทศกาลและประเพณีของท้องถิ่น
3. มีการเข้มงวดกวดขันกับสถานเรียงรมย์และแหล่งอบายมุขในชุมชน
4. วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นมีอยู่ในหลักสูตรท้องถิ่นของการศึกษานอกโรงเรียน
5. ชุมชนมีกิจกรรมปฏิบัติเพื่อส่งเสริมศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

7. ประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ

1. ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรม/โครงการพัฒนาต่าง ๆ
2. มีการสอดคล้องดูแล เฝ้าระวังและร่วมมือในการปราบปรามแหล่งจำหน่ายยาเสพติด และแหล่งอบายมุขในชุมชนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง
3. ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ
4. ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ อย่างสุจริตยุติธรรม
5. มีกลุ่มอาชีพ องค์กรเอกชน มูลนิธิ สมาคม หรือ ชมรมต่าง ๆ ในชุมชน

8. ครอบครัว

1. สมาชิกในครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสุจริต
2. สมาชิกในครอบครัวไม่ติดสารเสพติดและอบายมุขทั้งปวง
3. สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน (มีการพูดคุย ปรึกษาหารือ รับประทานอาหาร
4. พักผ่อน หรือมีกิจกรรมร่วมกัน)
5. สมาชิกมีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจกัน
6. บุตรหลานได้รับการดูแลเอาใจใส่และอบรม สั่งสอนในทางที่ถูกที่ควร
7. คนงานจากต่างถิ่นยังมีการติดต่อกับทางบ้านของคน
8. สถิติการทำแท้ง

จากเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม ดังกล่าว จึงนับเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

7. **วัตถุประสงค์** การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม เป็นการจัดการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในพื้นที่อุตสาหกรรมโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

7.1 **วัตถุประสงค์ทั่วไป** เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความตระหนักในปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสภาพแวดล้อม ผู้เรียนนำความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน และครอบครัว มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการพัฒนาชุมชน การดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

7.2 **วัตถุประสงค์เฉพาะ** มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิต ตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ในเครื่องชี้วัด คือ

7.2.1 **ตระหนักในสภาพ/ปัญหาและผลกระทบ** อันเกิดจากโครงสร้างพื้นฐานและสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

7.2.2 **ปรับปรุงและพัฒนาอาชีพ** ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มีรายได้พอเพียงและจัดการกับรายได้อย่างฉลาดเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างได้อย่างสุขสบาย

7.2.3 ปฏิบัติกันอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสุขนิสัยที่ดีและมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง

7.2.4 มีนิสัยใฝ่รู้โดยแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อ นำไปปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ และสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้ดี

7.2.5 เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม เคารพกฎกติกาสังคม ให้ความร่วมมือในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่อาศัย

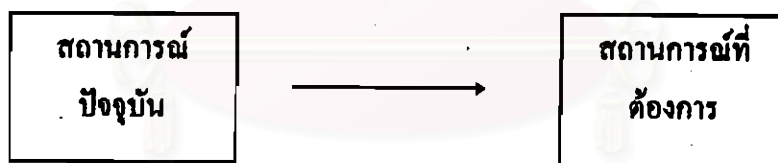
7.2.6 เรียนรู้และใช้สิทธิโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ใช้กระบวนการประชาธิปไตยในที่ทำงาน และปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต

7.2.7 มีการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายดำเนินการ จากองค์กรต่าง ๆ ในการวางแผนกำหนดแนวทางแก้ไขและลงมือปฏิบัติ

7.2.8 สร้างความมั่นคง ความรัก ความอบอุ่นให้กับครอบครัว

8. ลักษณะที่สำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ดังกล่าว การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

8.1 เป็นการศึกษาที่สร้างวิสัยทัศน์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นปัญหา ไปสู่สถานการณ์ที่ดีกว่า เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และการพัฒนาที่ยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะดังนี้

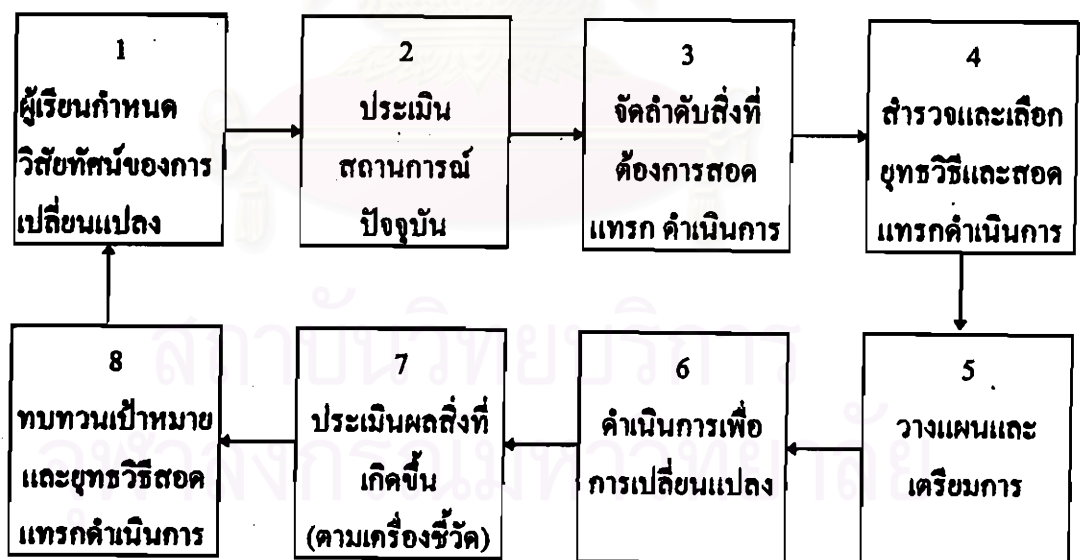
8.2 เป็นการศึกษาที่กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในสภาพปัญหาที่ตน ครอบครัว ชุมชนและสังคมประสบอยู่ ตลอดจนปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม การศึกษานอกโรงเรียนจะต้องสร้างความตระหนักด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดค้น หาสาเหตุ เกิดวิสัยทัศน์เพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเอง และสร้างสรรค์สังคม และสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งการเรียนเป็นกลุ่ม และเรียนด้วยตนเองจากการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เห็นปัญหา หรือช่องว่างของสถานการณ์ปัจจุบัน กับสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต

8.3 เป็นการศึกษาที่กำหนดเป้าหมาย หรือทิศทาง การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เป้าหมายและทิศทางดังกล่าวกำหนดเป็นเครื่องชี้วัด ที่สร้างจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ คนในชุมชนเดิม คนงานจากต่างถิ่น เจ้าของโรงงาน สถานประกอบการ องค์กรรัฐ เอกชน ฯลฯ ดัง

เน้นการนำเสนอเครื่องชีวิตแก่ผู้เรียน หรือประชาชนที่เข้าร่วมโครงการจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะช่วยให้ผู้เรียนมองภาพทิศทางการเปลี่ยนแปลงชัดเจน เครื่องชีวิตดังกล่าวจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามการจัดกลุ่มเครื่องชีวิต คือ ด้านสภาพพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม อาชีพและเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข ความรู้และข้อมูลข่าวสาร การศึกษานอกโรงเรียน วัฒนธรรมและจิตใจ ประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ และครอบครัว

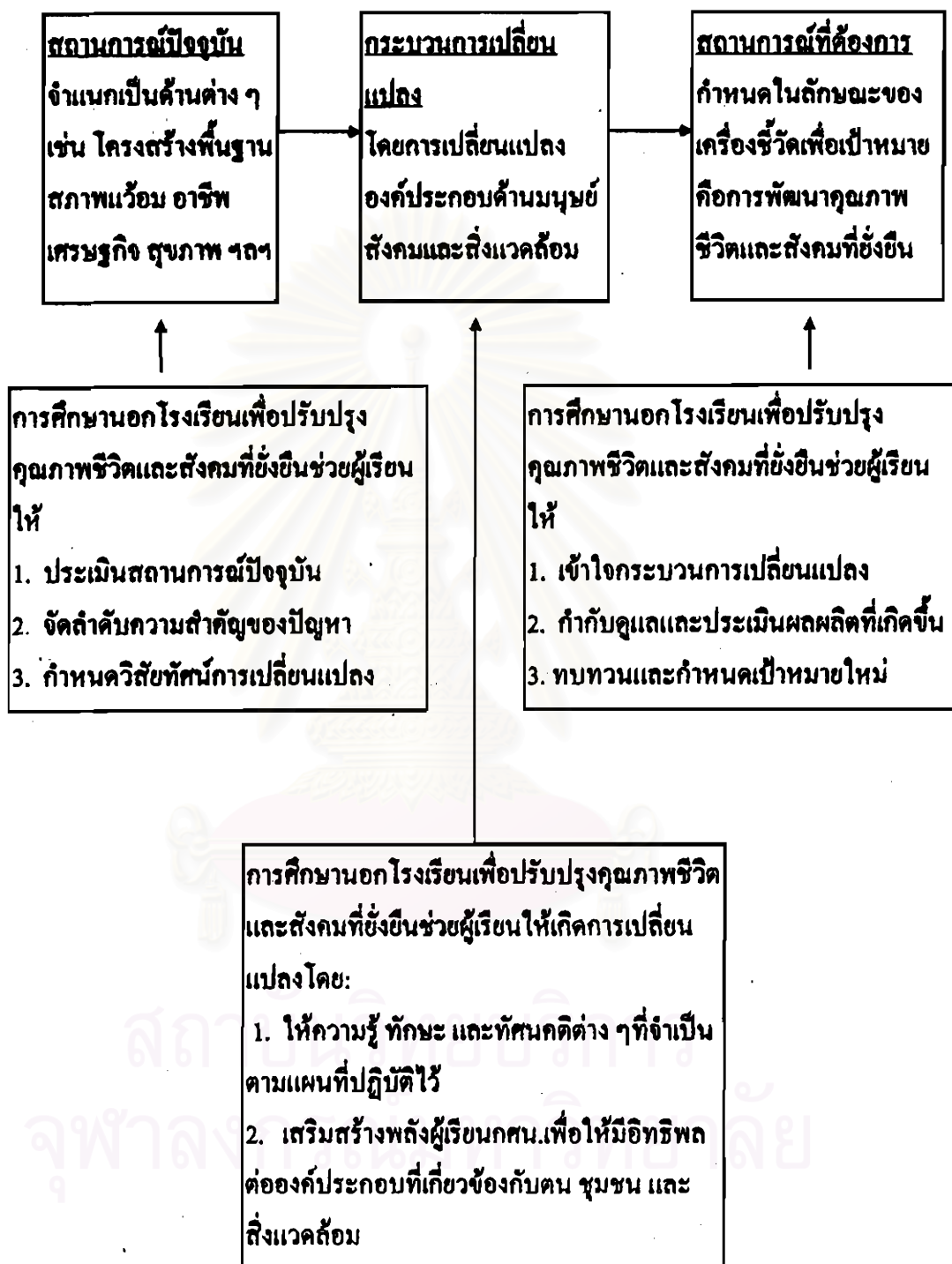
8.4 เป็นการศึกษาที่เน้นการวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งที่กระบวนการให้ผู้เรียนมีวิสัยทัศน์สามารถมองภาพการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ ซึ่งในรูปแบบนี้คือ การที่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน มีการคิดวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาในปัจจุบันหรือประเมินสถานการณ์ที่ตนและสังคมประสบอยู่โดยรอบ มีการจัดลำดับสิ่งที่จะต้องดำเนินการ วางแผนและเตรียมการสอดคล้องตามแผนการ และฝึกทักษะเพื่อให้มีพลังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ควบคุมและดำเนินการเปลี่ยนแปลง ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และทบทวนเป้าหมายและยุทธวิธี

การวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงมีขั้นตอนดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 6 ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาตามแผนที่วางไว้

การศึกษานอกโรงเรียนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแผนที่กำหนดไว้ได้ ทั้งนี้ โดยการเสริมสร้างความตระหนัก ความรู้ความสามารถของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 7 การศึกษานอกโรงเรียนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต
และสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

9. กลุ่มเป้าหมาย การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน จัดทำขึ้นเพื่อให้สามารถเข้าถึงเยาวชน และผู้ใหญ่ทุกคนซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่นอกระบบการศึกษาปกติในโรงเรียน ในชุมชนอุตสาหกรรมนั้น อย่างไรก็ตามก็คิดถึงกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวสามารถจำแนกได้สองกลุ่มใหญ่ ๆ ตามบทบาทหน้าที่ที่พึงมีต่อชุมชน คือกลุ่มผู้นำชุมชน และ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะต่าง ๆ ในชุมชน

9.1 กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มนี้ถือว่าเป็น “ตัวแทนเพื่อการเปลี่ยนแปลง” (Change agent) ที่มีความสำคัญต่อชุมชน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลอย่างมากที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จึงจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ เพื่อให้สามารถมองภาพการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่สภาพที่ดีกว่าได้ เป็นกลุ่มที่ต้องควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และสามารถประเมินการเปลี่ยนแปลงเพื่อทบทวน หรือกำหนดยุทธวิธีใหม่ กลุ่มผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน (ในกรณีที่ชุมชนนั้นยังไม่มีอบต.) ผู้นำสตรี หรือผู้นำธรรมชาติของชุมชนนั้น ๆ ผู้นำกลุ่มอาชีพในชุมชนนั้น รวมถึงเจ้าของ ผู้จัดการ หรือฝ่ายบริหารของโรงงาน

9.2 กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ในพื้นที่อุตสาหกรรม เนื่องจากเป็นการศึกษาที่มุ่งการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นวิธีการจัดการศึกษา จุดเน้น และทรัพยากร จำเป็นต้องให้ครอบคลุมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน โดยมุ่งให้สอดคล้องกับความต้องการความสนใจ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด กลุ่มเป้าหมายเฉพาะในพื้นที่อุตสาหกรรมอาจจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น จำแนกเป็นผู้ที่อพยพมาจากต่างถิ่น และประชาชนในท้องถิ่น หรือจำแนกเป็นกลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส ซึ่งการศึกษานอกโรงเรียนต้องพยายามจัดหลักสูตรที่มีความหลากหลาย ในลักษณะเฉพาะกลุ่ม (tailor-made) ให้มากที่สุด

10. กรอบหลักสูตร/เนื้อหา กรอบหลักสูตร/เนื้อหาของการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แบ่งออกเป็นสองส่วนสำหรับกลุ่มเป้าหมายสองกลุ่มดังกล่าว คือเนื้อหาในเชิงบริหาร จัดการสำหรับกลุ่มผู้นำชุมชน และเนื้อหาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะต่าง ๆ รายละเอียดของโปรแกรมการศึกษานอกโรงเรียนในแต่ละกลุ่มจะนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. หลักการและเหตุผล (ระบุให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องจัดการศึกษา ในเรื่องนั้น)
2. กลุ่มเป้าหมาย (ระบุผู้ที่จะได้รับประโยชน์)
3. วัตถุประสงค์
4. เนื้อหา

ความเชื่อมโยงตัวชี้วัดกับหลักสูตร/เนื้อหา นั้นผู้วิจัยได้นำเนื้อหาจากตัวชี้วัดมาพัฒนาเป็น หัวข้อของกรอบหลักสูตรแต่ละด้าน โดยแยกตัวชี้วัดบางส่วน เช่น ความต้องการโครงสร้าง พื้นฐานไปใส่หลักสูตรของผู้นำชุมชน และตัวชี้วัดอื่น ๆ ไปเป็นหัวข้อของหลักสูตรสำหรับกลุ่ม เป้าหมายเฉพาะ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบทบาทของกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นหัวข้อของเนื้อหาหลักสูตรตามตารางที่ 23 จะเชื่อมโยงกับตัวชี้วัดรวมในตารางที่ 22 ไปที่ระดับด้านเช่นหัวข้อการ เฝ้าระวังมลภาวะเชื่อมโยงกับตัวชี้วัดที่ 4 คือชุมชนเฝ้าระวังและตรวจสอบมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อม ต่อไปนี้เป็นการนำเสนอแนวทางการร่างหลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว

หลักสูตรการอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชน

1. หลักการและเหตุผล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้เน้นการพัฒนาที่ยืด คนเป็นศูนย์กลาง เป็นการพัฒนาที่มุ่งที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็มุ่ง ทางด้านการเสริมสร้างอาชีพ รายได้เพียงพอ นับเป็นการพัฒนาที่พยายามสมดุลสาระที่เกี่ยวข้อง กับชีวิตในหลาย ๆ ด้าน ผู้นำชุมชนถือว่าเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นกลุ่มที่สามารถช่วยให้ คนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข มีความรักสามัคคี มีอาชีพรายได้เพียงพอ มีการดูแล สิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชนควรเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน (ในกรณีที่ยังไม่มีอบต.) ผู้นำสตรี หรือผู้นำธรรมชาติ ของชุมชนนั้น ๆ และผู้นำกลุ่มอาชีพในชุมชนนั้น รวมถึงตัวแทนองค์กรเอกชนในท้องถิ่น

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชนที่ครอบคลุมสาระการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและ สิ่งแวดล้อมตามแนวทางเครื่องชี้วัด
4. เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน

4. เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรอบรมผู้นำชุมชนใช้เกณฑ์ในการเลือกเนื้อหา ดังนี้

1. เป็นเรื่องนโยบายและแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผู้นำควรรู้
2. เป็นเนื้อหาที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. เป็นเนื้อที่เสริมสร้างภาวะผู้นำชุมชน โดยมีพันธกิจเพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยรวม
4. เป็นเนื้อหาที่เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน และ
5. เป็นเนื้อหาที่เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้พิจารณาเครื่องชี้วัดที่สร้างขึ้น เป็นการร่วมกันประเมินสภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม

โดยอาศัยเกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหา ดังนี้

1. การพัฒนาคนและสังคม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. (2540-2544)
2. วิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. ภาวะผู้นำชุมชนที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
4. การวางแผนโครงการกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนตามที่กำหนดไว้ในเครื่องชี้วัด
5. การบริหารโครงการ
6. การกำกับดูแล และประเมินผลโครงการ

5. กระบวนการอบรม

1. การประชุมปรึกษาหารือกับกลุ่มผู้นำเพื่อวางแผนการอบรม
2. การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กับวิทยากร
3. การใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เช่น AIC, New Participatory Technique, หรือ PRA เป็นต้น
4. การศึกษาดูงานชุมชนพัฒนาอื่น ๆ

6. หน่วยงานรับผิดชอบ หน่วยงานรับผิดชอบได้แก่องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานกรมการพัฒนาชุมชน หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน และหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

7. ระยะเวลา ระยะเวลาการดำเนินการ 3 วัน

8. การกำกับดูแล /ประเมินผล เป็นความร่วมมือกันระหว่างองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน และองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

กรอบหลักสูตร/เนื้อหาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

ดังที่กล่าวไว้แล้วว่า กลุ่มเป้าหมายเฉพาะในชุมชนอุตสาหกรรมมีอยู่หลากหลาย การศึกษา นอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นในเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการ เพื่อตอบสนองกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การจัดการกรอบหลักสูตรให้กับกลุ่มเป้าหมายนี้ สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่โดยยึดเป้าหมายของการเข้ารับการศึกษานอกโรงเรียนเป็นสำคัญ คือ

1. กลุ่มผู้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ
2. กลุ่มผู้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ
3. กลุ่มผู้เรียนตามอัธยาศัย ได้แก่ประชาชนทั่วไปที่มีเป้าหมายของการศึกษาดังจากสองกลุ่มข้างต้น สามารถเรียนรู้เรื่องที่สนใจจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ด้วยวิธีการ และเนื้อหาที่มีความยืดหยุ่น หลากหลายมากขึ้น ผู้เรียนในกลุ่มนี้สามารถแยกเป็นกลุ่มย่อยได้อีก หลากหลายตามความเหมาะสม

การนำเสนอกรอบหลักสูตร/เนื้อหาจะใช้การนำเสนอด้วยกรอบหลักสูตร/เนื้อหา (Curriculum grid) โดยภาพรวมของทุกกลุ่ม ในการกำหนดสาระสำคัญอันเป็นรายละเอียดของเนื้อหาในแต่ละเรื่องนั้น ถือว่าเป็นบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับท้องถิ่น อาจเป็นหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนระดับอำเภอ ได้แก่ครูประจำกลุ่ม ครูอาสาสมัครทางการศึกษานอกโรงเรียน หน่วยงานด้านการพัฒนา องค์กรเอกชน สหภาพแรงงาน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือเป็นความร่วมมือในรูปแบบเครือข่ายการทำงานกับองค์กรท้องถิ่น โดยถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ / หลักการในการกำหนดกรอบหลักสูตร(Curriculum grid) ดังนี้

1. สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โดยสัมพันธ์กับเครื่องชีวิตที่สร้างขึ้น (กำหนดหมวดหมู่เนื้อหาเหมือนด้านต่าง ๆ ของเครื่องชีวิต และกำหนดหัวข้อที่เป็นสาระสำคัญของเครื่องชีวิต)
 2. นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่เพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดกับตน ครอบครัว ชุมชน และสภาพแวดล้อม
 3. ตอบสนองความต้องการ ความสนใจ ทิศค้นหา และสร้าง (Construct) องค์ความรู้ด้วยตนเอง
 4. หลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และ
 5. หลักความสอดคล้องนโยบายรัฐและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ
- กรอบหลักสูตรมีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 23 กรอบหลักสูตรการศึกษาภายนอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Curriculum Grid)

ด้าน	หัวข้อ	กลุ่มเป้าหมายกศน.		
		A สายสามัญ	B สายอาชีพ	C อัยาศัย
1. โครงสร้างพื้นฐาน และ สิ่งแวดล้อม	a. โครงสร้างพื้นฐาน b. มลภาวะ c. การเฝ้าระวังตรวจสอบ มลภาวะสิ่งแวดล้อม	a. ปัญหาของชุมชน b. มลภาวะในชุมชน c. กิจกรรมเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมในชุมชน	a. ปัญหาของชุมชน b. มลภาวะในชุมชน c. อาชีพเพื่อการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	a. ปัญหาของชุมชน b. มลภาวะในชุมชน c. แนวทางการฟื้นฟูอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมในชุมชน
2. อาชีพและเศรษฐกิจ	a. งานอาชีพ b. รายได้-รายจ่าย c. สวัสดิภาพ สวัสดิการ	a. โลกของงานอาชีพ b. การบริหารรายได้ รายจ่าย c. สวัสดิการในการทำงาน	a. การสร้างอาชีพในชุมชน b. กฎหมายแรงงาน c. ความปลอดภัยในการทำงาน	a. การสร้างอาชีพในชุมชน b. การเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย c. ความปลอดภัยในการทำงาน
3. สุขภาพอนามัยและ สาธารณสุข	a. สุขอนามัย b. สุขภาพกาย-สุขภาพจิต c. บริการสาธารณสุข	a. ปัญหาสุขภาพอนามัย b. อาชีวอนามัย c. บริการด้านสุขภาพอนามัย สำหรับประชาชน	a. สุขอนามัยในการทำงาน b. การป้องกัน รักษาสุขภาพ c. การประกันสังคม ประกันสุขภาพ	a. อยู่อย่างไร ไม่เสี่ยงภัย b. อาชีวอนามัย c. บริการด้านสุขภาพอนามัย สำหรับประชาชน
4. ข้อมูลข่าวสารและ การเรียนรู้	a. แหล่งความรู้/ ข้อมูลข่าวสาร b. ภูมิปัญญาท้องถิ่น c. สังคมแห่งการเรียนรู้	a. การพัฒนาแหล่งความรู้ b. ภูมิปัญญาท้องถิ่น c. สังคมการเรียนรู้	a. แหล่งข้อมูลเพื่ออาชีพ b. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับอาชีพ c. เรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพ	a. แหล่งความรู้ใน ชุมชน b. ภูมิปัญญาท้องถิ่น c. สังคมการเรียนรู้

ตารางที่ 23 กรอบหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Curriculum Grid) (ต่อ)

ด้าน	หัวข้อ	กลุ่มเป้าหมายคน.		
		A ชายสามัญ	B ชายอาชีพ	C อัยยาศัย
5. การศีกษา นอกโรงเรียน	a. การพัฒนาคน & สังคม b. การเรียนรู้ตลอดชีวิต c. กศน. เพื่อคุณภาพชีวิต	a. แผนพัฒนาคน & สังคม b. การพัฒนาตนเอง c. กศน. เพื่อคุณภาพชีวิต	a. แผนพัฒนาคน & สังคม b. พัฒนาคน พัฒนางาน c. กศน.กับการพัฒนาอาชีพ	a. แผนพัฒนาคน & สังคม b. การพัฒนาตนเอง c. กศน.เพื่อผู้ด้อยโอกาส
6. วัฒนธรรมและจิตใจ	a. วัฒนธรรม/ประเพณี b. การอยู่ร่วมกัน c. ค่านิยมทางจิตใจ	a. การส่งเสริมวัฒนธรรม b. คุณธรรมการอยู่ร่วมกัน c. ทางสายกลาง	a. คุณธรรมในการประกอบอาชีพ b. การรวมกลุ่มอาชีพ c. อาชีพสุจริต	a. วัฒนธรรมท้องถิ่น b. ค่านิยมอันดีงามในสังคม c. คุณธรรมการอยู่ร่วมกัน
7. ประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ	a. ประชาสังคม b. ความมั่นคงของชีวิต c. สิทธิเสรีภาพ	a. ประชาสังคม b. ความมั่นคงของชีวิต c. พรบ. คุ้มครองแรงงาน	a. ประชาสังคม b. ความมั่นคงของชีวิต c. สิทธิเสรีภาพตาม รธน.	a. ประชาสังคม b. ความมั่นคงของชีวิต c. พรบ. คุ้มครองแรงงาน
8. ครอบครัว	a. ครอบครัวอบอุ่น b. คุณธรรม c. หน้าที่/ ความรับผิดชอบ	a. การเลือกคู่ครอง b. คุณธรรมในครัวเรือน c. หน้าที่/ ความรับผิดชอบ	a. ครอบครัว/ พัฒนาอาชีพ b. รายได้-รายจ่าย c. หน้าที่/ ความรับผิดชอบ	a. ครอบครัวสุขสันต์ b. การวางแผนการใช้จ่าย c. หน้าที่/ ความรับผิดชอบ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างที่ 1: มลภาวะในชุมชน

(รหัส 1A b)

1. **หลักการและเหตุผล** ชุมชนอุตสาหกรรมเป็นชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม และสถานประกอบการเป็นจำนวนมาก แม่นอนกระบวนการผลิตย่อมก่อให้เกิดมลภาวะอย่างมากมายถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายควบคุมในเรื่องการกำจัดของเสีย โดยให้สร้างบ่อน้ำซับน้ำเสีย หรือการลดปริมาณของเสีย ก่อนที่จะปล่อยทิ้ง แต่ในทางปฏิบัติ ด้วยความเห็นแก่ตัวของเจ้าของกิจการ ด้วยข้อขอร้องของเจ้าหน้าที่ ทำให้โรงงานหลายแห่งปล่อยของเสียออกมาเป็นจำนวนมาก สร้างมลภาวะ ทางน้ำและทางอากาศ ทำให้แม่น้ำ ลำคลอง เกิดเน่าเสีย มีกลิ่นเหม็น เกิดฝุ่นละอองทางอากาศ ถึงเหตุนี้สร้างผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกร และต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน
2. **กลุ่มเป้าหมาย** เยาวชนชายหญิง และผู้ใหญ่ที่สมัครเรียนเป็นนักศึกษา การศึกษานอกโรงเรียน สายสามัญ ในพื้นที่อุตสาหกรรม
3. **วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียน**
 1. เกิดความตระหนักในเรื่องมลภาวะที่เกิดขึ้นในชุมชน
 2. ศึกษา สาเหตุ สภาพแวดล้อมในชุมชน
 3. รวบรวมผลกระทบที่เกิดจากมลภาวะ
 4. กำหนดแนวทางแก้ไข และปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชน
4. **เนื้อหา**
 1. มลภาวะในชุมชน
 2. ปัญหาผลกระทบต่อที่เกิดจากมลภาวะ
 3. สาเหตุ แนวทางปรับปรุงแก้ไข
5. **กระบวนการเรียนรู้/ ดำเนินงาน**
 1. การวางแผนร่วมกันในการศึกษา สาเหตุชุมชน (กำหนดประเด็นศึกษาร่วมกัน)
 2. ปฏิบัติการศึกษา สาเหตุชุมชนตามประเด็นที่ได้รับมอบหมาย (สังเกต สัมภาษณ์ จัดบันทึก การสำรวจ)
 3. อภิปราย และจัดกลุ่มปัญหา (อาจพิจารณาใช้ NP Technique)
 4. สรุปผลการศึกษาร่วมกัน ในประเด็น สาเหตุ ปัญหา ผลกระทบ
 5. อภิปรายความเป็นไปได้ ในการกำหนดแนวทางปรับปรุงแก้ไข ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในชุมชน

7. หน่วยงานรับผิดชอบ/ เครือข่าย

1. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ (ครูประจำกลุ่ม ครูอาสาสมัครการศึกษา
นอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่ ศบอ.)
2. องค์กรท้องถิ่น
3. องค์กรเอกชนในท้องถิ่น
4. เจ้าหน้าที่อุตสาหกรรม

8. ระยะเวลา ใช้ระยะเวลาในกิจกรรมการพัฒนาชนบท (กพช.) จำนวน 6 ชั่วโมง

9. การกำกับ ดูแล ประเมินผล

1. ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากการอภิปราย การกำหนดแนวทางเพื่อการแก้ไข ปรับปรุง
2. ความกระตือรือร้นของเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในการแก้ไข
3. กิจกรรมรูปธรรมที่นำไปสู่ปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปรับปรุงทางด้านมลภาวะในชุมชน

ตัวอย่างที่ 2 : การสร้างอาชีพในชุมชน

(รหัส 2 B b)

1. **หลักการและเหตุผล** ในสภาพที่ประเทศชาติกำลังประสบกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจอย่างรุนแรงเช่นนี้ ประชาชนต่างก็ได้รับความเดือดร้อนเช่นกัน อย่างไรก็ตามก็เป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องพยายามดิ้นรนขวนขวาย เพื่อความอยู่รอด โดยพยายามใช้จ่ายอย่างประหยัด และสำหรับแม่บ้านซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมาเป็นเพียงแม่บ้านเท่านั้น จำเป็นต้องฝึกอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง อาชีพนั้นนอกจากจะต้องเป็นอาชีพที่สุจริตแล้ว อาจไม่ต้องลงทุนสูง ไม่เสียมากนัก เป็นอาชีพที่สามารถผลิตได้ในชุมชน ถูกค่า หรือตลาดรับซื้อ อาจมีในชุมชน หรือแหล่งใกล้เคียง และจากการที่มีแม่บ้านจำนวนมากต้องการจะฝึกอาชีพสร้างรายได้ ดังนั้นโปรแกรมการฝึกอาชีพในชุมชนจึงเกิดขึ้น
2. **กลุ่มเป้าหมาย** สตรีแม่บ้านซึ่งยังไม่มียาชีพ อาจเป็นผู้ที่อพยพติดตามครอบครัวที่มารับจ้างในภาคอุตสาหกรรม หรือเป็นสตรีในท้องถิ่น ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ
3. **วัตถุประสงค์**
 1. เพื่อให้สตรีเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ
 2. เพื่อฝึกทักษะอาชีพตามที่กลุ่มสตรีต้องการ เป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

3. เพื่อฝึกทักษะการบริหาร จัดการกลุ่มอาชีพของสตรี

4. เนื้อหา

1. ความสำคัญของการสร้างงาน สร้างอาชีพในชุมชน
2. การเลือกอาชีพที่เหมาะสม
3. การฝึกทักษะอาชีพ
4. การบริหาร การจัดการกลุ่มอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ
5. คุณธรรม จริยธรรมในการประกอบอาชีพ และการอยู่ร่วมกัน
6. การดูแลสิ่งแวดล้อม กับการพัฒนาอาชีพ

5. กระบวนการเรียนการสอน / คำเนินงาน

1. การรวมกลุ่มผู้เรียน โดยการปรึกษาหารือกับองค์กรชุมชน เพื่อการช่วยเหลือ สนับสนุน หรือการพบกับแกนนำสตรีในชุมชน เพื่อให้รวบรวมผู้เรียนที่ต้องการเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องอาชีพ
2. การอภิปรายกับกลุ่มผู้เรียน เพื่อศึกษาความสนใจ ความเป็นไปได้ที่จะริเริ่มอาชีพนั้น ในชุมชน ขั้นตอนนี้อาจรวมไปถึงการศึกษาดูงาน ศึกษาความต้องการของตลาด ตลอดจนการหาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัตถุดิบ การลงทุน เป็นต้น
3. การฝึกทักษะอาชีพ และการเรียนรู้เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 ฝึกทักษะทางด้านอาชีพ
 - 3.2 เรียนรู้ทักษะในการบริหาร จัดการกลุ่ม
 - 3.3 คุณธรรม ในการประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จ
 - 3.4 อาชีพ กับการดูแลสิ่งแวดล้อม

6. หน่วยงานรับผิดชอบ / เครือข่าย

- 6.1 หน่วยงานการศึกษา นอกโรงเรียนในพื้นที่
- 6.2 องค์กรชุมชน
- 6.3 พัฒนาชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น

7. ระยะเวลา ระยะเวลาตลอดโครงการ 3 เดือน

8. การกำกับดูแล ติดตาม ประเมินผล

- 8.1 การกำกับ ดูแลในด้านการฝึกอบรม ให้ อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของหน่วยงาน ดังกล่าวข้างต้น
- 8.2 ประเด็น ให้เน้นความชำนาญที่มีพอเพียงที่จะนำไปพัฒนาต่อได้
- 8.2 องค์กรท้องถิ่นควรมีบทบาทสำคัญ ในการควบคุมดูแลการฝึกอบรมให้เป็นไปตาม เป้าหมาย ให้การสนับสนุนในการรวมกลุ่มอาชีพ ตลอดจนการจัดหาทุน เพื่อสร้าง กลุ่มอาชีพแม่บ้านให้เข้มแข็งต่อไป

ตัวอย่างที่ 3 : พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน

(รหัส 7 C c)

1. หลักการและเหตุผล ข้อมูลทางด้านโครงสร้างประชากรและกำลังแรงงานของประเทศ ในปี 2540 ประเทศไทยมีประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานประมาณ 32.3 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นผู้ที่มีงานทำทั้งสิ้นประมาณ 31.5 ล้านคน โดยเป็นผู้ทำงานในภาคเกษตรกรรมประมาณ 15.2 ล้านคน หรือร้อยละ 48.40 ของผู้มีงานทำทั้งหมด และเป็นผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมทั้งสิ้นประมาณ 16.3 ล้านคน หรือร้อยละ 51.6 ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในสาขาการผลิตที่มีการใช้เครื่องจักรกล และสารเคมี (<http://www.anamai.moph.go.th/occ/Event/Index-even-1.htm>)

พรบ. คุ้มครองแรงงาน มีสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์กับแรงงานโดยตรง จึงเป็นเรื่องที่แรงงานสมควรเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

2. กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่คนงานในภาคอุตสาหกรรม

3. วัตถุประสงค์

- 3.1 เพื่อกระตุ้นให้คนงานในภาคอุตสาหกรรมเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ในเรื่อง พรบ. คุ้มครองแรงงาน
- 3.2 เพื่อให้ความรู้กับคนงานเกี่ยวกับสาระสำคัญของ พรบ. คุ้มครองแรงงาน
- 3.3 เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมหากการปฏิบัติไม่เป็นไปตาม พรบ. นี้

4. เนื้อหา

- 4.1 ความสำคัญของพรบ. คุ้มครองแรงงาน
- 4.2 ความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน
- 4.3 แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมหากการปฏิบัติของนายจ้างไม่เป็นไปตาม พรบ. นี้

5. กระบวนการเรียนรู้/ ดำเนินงาน เกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่ตามความเหมาะสมดังนี้

- 5.1 จัดในลักษณะกลุ่มสนใจ โดยเชิญวิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กรมอนามัย กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมควบคุมมลพิษ หรือจากศูนย์อาชีวอนามัย มาให้ความรู้ เน้นการอภิปราย ชักถามในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง และเป็นเรื่องที่คนงานประสบอยู่
- 5.2 จัดนิทรรศการในวันสำคัญที่เกี่ยวข้อง เช่น วันแรงงาน
- 5.3 ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ ในรูปของเอกสารแผ่นพับ เผยแพร่กับคนงาน
- 5.4 การเผยแพร่โดยสื่อสารมวลชนในทุกรูปแบบ

6. หน่วยงานรับผิดชอบ/ เครือข่าย ได้แก่หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง สื่อสารมวลชน และองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษาอื่นนอกโรงเรียนในชุมชน

7. ระยะเวลา จำแนกได้ดังนี้

- 7.1 จำนวน 3 ชั่วโมง สำหรับการจัดในลักษณะกลุ่มสนใจ ที่มีการเชิญวิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้
- 7.2. ระยะเวลาตามความเหมาะสมถ้าการเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อสารมวลชนต่าง ๆ

8. การกำกับดูแล ติดตามประเมินผล การกำกับดูแลดำเนินการโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดังกล่าวโดยตรง สำหรับการประเมินผลการเรียนรู้พิจารณาจากความสนใจ ถึงเกิดประเด็นการพูดคุย ชักถามเกี่ยวกับทรบ. คุ้มครองแรงงาน การอภิปรายเพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม เมื่อไม่มีการปฏิบัติให้เป็นไปตาม ทรบ. คุ้มครองแรงงานนี้

11. สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอน และการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน นับว่ามีความสำคัญในการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้เพราะเป็นการศึกษาที่มีเนื้อหาที่หลากหลายตามสภาพปัญหาที่มีในท้องถิ่น และเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาสื่อหรือเลือกใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับสื่อมีดังนี้

1. เป็นสื่อที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคน สังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อม กระตุ้นให้เกิดความตระหนัก ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการคิด วิเคราะห์ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาในที่สุด
2. เป็นสื่อที่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน โดยอาจมีรูปแบบ หรือสีสันสดุดตา หรือมีเนื้อหาที่น่าสนใจ โดยกระทบความรู้สึก หรือตรงกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย
3. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำ จัดหาสื่อ โดยอาจเป็นสื่อของจริงที่มีในท้องถิ่น หรือสามารถเลือกมาใช้ โดยให้กระบวนการจัดหาหรือพัฒนาสื่อเป็นการเสริมพลังผู้เรียนไปในตัว
4. มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในด้านของภาษา ภาพประกอบ เนื้อหาไม่ขัดต่อข้อห้ามหรือวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

สื่อที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนอาจมีแหล่งที่มาดังต่อไปนี้

1. สื่อที่ผลิตขึ้นโดยเฉพาะ อาจเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ ในการผลิตสื่อ นั้น ผู้ผลิตสื่อต้องมีความชัดเจนในเรื่องของกลุ่มเป้าหมาย จุดมุ่งหมายในการใช้สื่อ ขอบข่ายเนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอ
2. การเลือกใช้สื่อที่มีอยู่แล้ว การผลิตสื่อแต่ละครั้งหมายถึงต้องลงทุน ใช้เวลา และผู้ผลิตสื่อต้องมีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อ สิ่งเหล่านี้อาจกลายเป็นข้อจำกัด แต่การเลือกใช้สื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ ดังนั้นผู้ดำเนินโครงการนี้ไม่จำเป็นต้องผลิตสื่อขึ้นมาใช้เองทุกเรื่อง ทุกครั้ง แต่ควรเป็นผู้เลือกใช้สื่ออย่างฉลาดจากแหล่งสื่อ เช่น หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน ธุรกิจเอกชน เป็นต้น
3. การใช้แหล่งทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ การใช้แหล่งสื่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในชุมชนเป็นสิ่งที่เน้นในโครงการนี้ โดยการศึกษาจากของจริง จากสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนไม่ได้ตระหนัก หรือไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ดังนั้นการศึกษาชุมชนตามประเด็นที่ร่วมกันกำหนดช่วยให้เกิดการใช้แหล่งทรัพยากรเป็นสื่ออย่างเหมาะสม และทำให้การเรียนการสอนเป็นไปตามสภาพความเป็นจริงของสังคมมากขึ้น

สื่อที่สามารถนำมาใช้ ได้แก่ หนังสือ แผ่นพับ แผ่นปลิว หนังสือพิมพ์รายวัน หนังสือพิมพ์ฝ่า หน้า วารสาร และเอกสารของทางราชการ รายการวิทยุ เทปเสียง รายการโทรทัศน์ วิทยุทัศน์ สไลด์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ ภาพพลิก ภาพถ่าย สื่อพื้นบ้าน เช่นหมอลำ บทเพลงพื้นบ้าน และการแสดงของกลุ่มสื่อเพื่อการพัฒนา และสื่อของจริงที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสื่อที่ผู้เรียนช่วยกันจัดหา หรือผลิตขึ้น

การใช้สื่อเป็นสิ่งที่ช่วยให้การเรียนการสอน และการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนเป็นไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้นผู้รับผิดชอบในการศึกษาควรพิจารณานำมาใช้ที่เหมาะสม หรือแนะนำผู้เรียนให้ไปใช้ประโยชน์

12. องค์กรและ การจัดการศึกษา เพื่อให้การนำรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นมาไปได้อย่างได้ผล จำเป็นต้องนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ ปังจียและเงื่อนไขที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม แนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนจะยึดหลักการที่สำคัญคือ

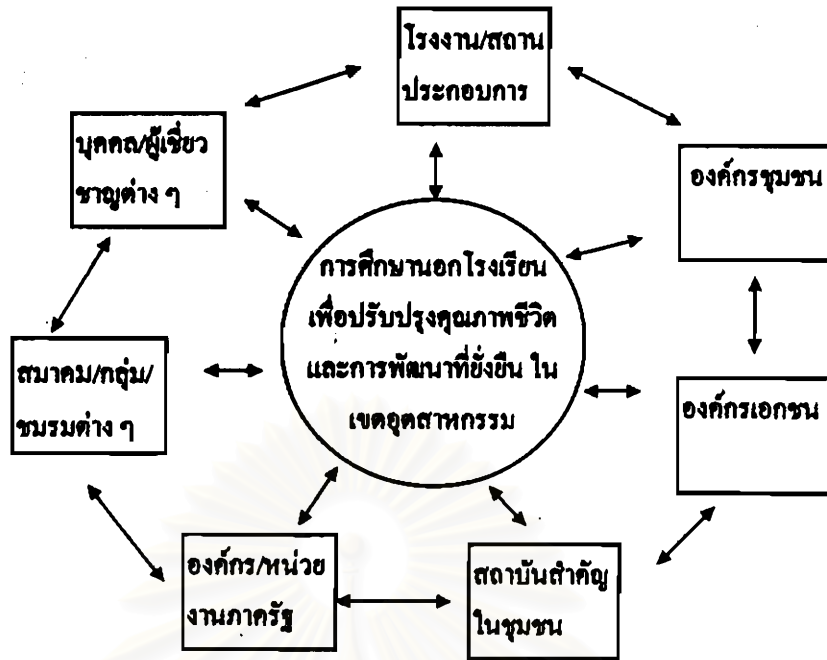
1. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งนี้โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนสำคัญที่ดำเนินการ คือตั้งแต่การร่วมพิจารณาเป้าหมายในเรื่องคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนตามที่กำหนดไว้ในเครื่องชี้วัด การร่วมกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน การร่วมจัดสรรทรัพยากรในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน การจัดกิจกรรมบางอย่างเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การควบคุมกำกับดูแลให้เป็นไปตามเป้าหมาย และการร่วมในการประเมินโครงการ

2. หลักการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งนี้โดยถือว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ทุกคนในสังคมเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งสิ้น ดังนั้นทุกคน ทุกองค์กรจึงต้องเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าว

3. การทำงานกันอย่างเป็นเครือข่าย โดยทุกกลุ่ม ทุกองค์กร และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องทำงานอย่างเป็นเครือข่าย อย่างเป็นระบบที่สอดคล้องสัมพันธ์กันในตัวระบบขององค์กรนั้น และสัมพันธ์กับองค์กร หน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง องค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ องค์กรท้องถิ่น โรงงานและสถานประกอบการ องค์กรเอกชน สมาคม ชมรม กลุ่มต่าง ๆ และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

4. สอดคล้องและเป็นไปตามหลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่ได้นำเสนอไว้แล้วในตอนต้น คือ หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การคิดอย่างเป็นระบบ ประชาสังคม และหลักบูรณาการ

องค์กรและแนวคิดในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเป็นไปตามแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 8. เครือข่ายองค์กรการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

13. ระบบการกำกับดูแล และประเมินโครงการ ในการจัดการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีระบบการกำกับดูแล และติดตามประเมิน โดยเน้นการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

1. วัตถุประสงค์

- 1.1 เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
- 1.2 เพื่อเสนอแนะ ปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการดำเนินงาน
- 1.3 เพื่อให้การสนับสนุนในเรื่องสื่ออุปกรณ์ หรือเทคนิคเชิงวิชาการ
- 1.4 เพื่อการขยายผลการดำเนินงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. รูปแบบ วิธีการ ให้กระทำเป็นสามระยะ ในขอบข่ายการกำกับ ดูแล และประเมินผลโครงการ คือ

2.1 ก่อนเริ่มดำเนินการ

2.1.1 การศึกษาสำรวจตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โดยอาจศึกษาใน 8 ด้าน เพื่อตรวจสอบซ้ำอีกครั้งกับที่ได้ศึกษาไว้แล้ว คือด้านโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม อาชีพ เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ การศึกษาออกโรงเรียน วัฒนธรรมจิตใจ ประชาสังคมความมั่นคงของชีวิต และครอบครัว

2.1.2 ศึกษาจากแผนการดำเนินงาน

2.1.3 ศึกษาสำรวจการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานทางการศึกษานอกโรงเรียน และองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

2.2 ขณะดำเนินโครงการ ใช้การกำกับ ดูแล และตรวจสอบเป็นระยะเกี่ยวกับการดำเนินงาน เพื่อให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ สนับสนุนในด้านต่าง ๆ หรือมีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธี ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

2.3 ประเมินช่วงสุดท้ายของการดำเนินงาน เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงโดยภาพรวมว่าเป็นไปตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์หรือไม่ อาจมีการนำมาปรับปรุงหรือกำหนดเป้าหมายใหม่หากต้องมีการดำเนินการซ้ำ หรือพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคมให้มากขึ้นกว่าเดิม ผลการประเมินควรได้จัดทำเป็นรายงานเพื่อการเผยแพร่ต่อไป

3. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

ในการกำกับดูแล ติดตามและประเมิน ควรจัดทำเป็นแผนร่วมกัน เพื่อลดความซ้ำซ้อน และเป็นการสร้างความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการกำกับดูแลและประเมินนี้ อาจจัดทำในรูปของคณะกรรมการ โดยการพิจารณาร่วมกันระหว่าง องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- องค์กรชุมชน ได้แก่ อบต. หรือกรรมการหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วม
- ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด/ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอ
- พัฒนาชุมชน
- หน่วยงานอนามัยและสาธารณสุข
- หน่วยงานด้านการเกษตร
- องค์กรพัฒนา และองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
- ชมรม กลุ่ม ต่าง ๆ

สำหรับรายละเอียดและสระเพื่อการกำกับดูแล และติดตามประเมินผล เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณากำหนดอย่างถี่ถ้วนร่วมกัน ระหว่างคณะกรรมการดังกล่าว

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนนี้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 ท่านได้ตรวจสอบ โดยขอให้พิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในรายละเอียดทุกเรื่อง ทุกประเด็นที่น่าสนอนี้ ขอให้แก้ไข แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงแก้ไขตามที่เห็นสมควร การพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญได้ดำเนินการในเดือนพฤศจิกายน 2541 ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญสรุปได้ดังนี้

1. ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นด้วยกับเนื้อหาส่วนใหญ่ของรูปแบบการศึกษาที่น่าสนอนี้ ทุกท่านได้ช่วยปรับปรุงแก้ไขการใช้คำ วลี ประโยค และข้อความบางตอนเพื่อให้ชัดเจนขึ้น
2. ผู้เชี่ยวชาญ 1 ท่าน เขียนว่า “ดีมาก” แต่ขอปรับแก้บางเรื่องให้สมบูรณ์ขึ้น ผู้เชี่ยวชาญ 1 ท่าน เขียนว่า ได้อ่านหลายครั้ง ออกจะมองหาที่แก้ไขได้ยาก เพราะดูก็เป็นระบบของมันดี แต่เมื่อลองวิเคราะห์ดูความสัมพันธ์ระหว่างข้อค้นพบในหมู่บ้าน กับรูปแบบการศึกษาที่เสนอมานี้ คิดว่าควรเพิ่มแผนภูมิที่แสดงให้เห็นขั้นตอนตั้งแต่การศึกษาชุมชน จนถึงการพัฒนา รูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน (ผู้วิจัยได้เพิ่มไว้แล้วตามคำแนะนำ คือแผนภูมิที่ 2 ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ดำเนินการจริง)
3. ผู้เชี่ยวชาญ 1 ท่าน เน้นว่าให้เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของเครื่องชีวิตที่สร้างขึ้นกับรูปแบบการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ 1 ท่าน เสนอให้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่การคิด การจัดการ การบริหารงาน และติดตามประเมินผล และเสนอให้เพิ่มอีก 1 หัวข้อ คือ รูปแบบของการจัดการที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม ด้วยเหตุผลคือ ความสมบูรณ์ของ Model ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืนนั้น ประเด็นเรื่องการจัดการ (How to organize / How to manage NFE Programmes) ถือเป็นส่วนสำคัญที่ต้องเข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง ของ Model นี้ โดยมีองค์กรชุมชน องค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม องค์กรของรัฐเป็นฝ่ายสนับสนุน หรือว่าเป็นรูปแบบที่สถานประกอบการเข้ามามีบทบาทอย่างแข็งขัน (เนื่องจากเป็นเขตอุตสาหกรรม) ความยั่งยืนจะขึ้นอยู่กับ การจัดการด้วย การมีส่วนร่วม การมีความรู้ลึกเป็นเจ้าของ และการได้ประโยชน์โดยตรงจากผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนายจ้าง หรือโรงงาน/สถานประกอบการ (ผู้วิจัยได้เพิ่มเติมตามข้อเสนอดังกล่าวแล้ว ในหัวข้อที่ 6 เป้าหมายในการจัดการศึกษา และหัวข้อที่ 12 องค์กรและการจัดการศึกษา)
4. ผู้เชี่ยวชาญ 1 ท่าน บอกว่า “ไม่ค่อยเห็นด้วยกับข้อเสนอในช่วงหลัง ๆ เท่าไร” (ส่วนที่เป็นกรอบหลักสูตร-Curriculum Grid) เหตุผลเพราะเป็นข้อเสนอที่เหมาะสมกับชุมชนเกษตร ที่ค่อนข้างจะหยุดนิ่ง ทุกคนรู้จักกันดี แต่ในเขตอุตสาหกรรม มีเรื่องที่ซับซ้อนมาก และต้องการวิธีคิดใหม่ที่แตกต่างจากเดิม ให้ใช้โอกาสและสภาพที่มีอยู่ในการเดินกระบวนการ ไม่ต้องสอนเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะสภาพแรงงานมีบทบาทที่แข็งขันอยู่แล้ว บทบาทของ กชน. ในเขตอุตสาหกรรม ในพื้นที่ก็คือการปล่อยหรือสนับสนุนให้องค์กรเหล่านี้ทำหน้าที่ของตน อีกนัยหนึ่งให้พยายามคิดแบบ NGO จะทำให้การทำงานในเขตอุตสาหกรรมได้ดีกว่าคิดแบบราชการ

ประเด็นเรื่องการปรับแก้กรอบหลักสูตรนี้ ผู้วิจัยมีเหตุผลในการนำเสนอเช่นนี้ และยังคงการนำเสนอส่วนนี้ไว้ เพราะกลุ่มเป้าหมายในชุมชนอุตสาหกรรมได้รวมถึงประชาชนในท้องถิ่นที่ยังคงใช้ชีวิตหรือมีพื้นฐานการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรทั่วไปด้วย และเห็นว่าการปรับแก้ทั้งหมดเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องนี้ได้ขอคำปรึกษาเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญท่านอื่นที่ได้พิจารณาไปแล้ว ซึ่งก็ได้รับคำแนะนำว่า “ถ้ามีกรณีเช่นนี้ ก็ไม่จำเป็นต้องแก้ไขตามทั้งหมด เพราะถ้าปรับใหม่ คนอื่น ๆ ที่เห็นด้วยกับเรา ก็อาจกลับมาคัดค้านได้อีก ควรดูเหตุผล และความเห็นของส่วนมากด้วย”

โดยสรุป รูปแบบของการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรมนี้ มุ่งให้กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมที่เข้าร่วมโครงการเกิดความตระหนักในสภาพปัญหาต่าง ๆ ได้เรียนรู้ในเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ ได้ฝึกทักษะที่จำเป็น อันจะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิต รวมถึงการดูแลสภาพแวดล้อม เนื้อหาสาระครอบคลุมหลายด้าน โดยเป็นการบูรณาการเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งได้กำหนดไว้ในเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม การดำเนินการยึดหลักการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายในชุมชน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรท้องถิ่น และภาคอุตสาหกรรม ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ นั่นคือการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม การมีส่วนร่วมในการอบรม และการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมและการเรียนรู้ ทางการศึกษานอกโรงเรียนให้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการกำกับ ดูแลและประเมินผลโครงการ รูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนนี้ได้ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 ท่าน ซึ่งได้พิจารณาปรับแก้ ให้คำแนะนำในการปรับแก้ และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมดังสรุปไว้แล้ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. โรงเรียนในโรงงาน

การนำเสนอรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนที่เรียกว่า “โรงเรียนในโรงงาน” นี้เป็นรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในการวิจัยภาคสนาม ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นเป็นครูประจำกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียนเห็นว่า การศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะของ “โรงเรียนในโรงงาน” เป็นรูปแบบที่น่าสนใจและน่าจะได้ผล เพราะผู้เรียนและเจ้าของกิจการก็จะได้ประโยชน์พร้อม ๆ กันไป ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบการศึกษาเช่นนี้น่าจะนำเสนอให้เห็นโดยละเอียด จึงได้นำข้อมูลมา เรียบเรียงและนำเสนอให้เป็นระบบขึ้น

การนำเสนอจะอยู่ภายใต้กรอบของหัวข้อต่าง ๆ คือ 1) นโยบาย 2) แนวคิดหลักการ 3) จุดมุ่งหมาย 4) กลุ่มเป้าหมาย 5) หลักฐาน/เนื้อหา 6) แนวทางการเรียนการสอน 7) ผู้สอน/วิทยากร และ 8) การกำกับดูแล และประเมินผล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. นโยบาย จัดการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะของ “โรงเรียนในโรงงาน” เพื่อเสริมสร้างความสามารถในทักษะที่นำมาใช้ในกระบวนการผลิต และความรู้ความสามารถอันจะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. แนวคิดและหลักการ

2.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิต หากเจาะลึกลงไปในเขตอุตสาหกรรมคนควรมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่ การศึกษา การดำรงชีพ แต่สิ่งประสพอยู่ก็คือ คุณภาพของคนในโรงงานอุตสาหกรรม และท้องถิ่นยังไม่ได้รับการตอบสนองจากโรงงานมากเท่าที่ควร ดังนั้นผู้มีส่วนรับผิดชอบ ควรเข้ามาดูแล ให้เจ้าของโรงงานได้รับความรู้ในเรื่องของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ให้รู้ว่ามีรัฐต้องการพัฒนาคน คุณภาพทางด้านสิ่งแวดล้อม หากเจ้าของโรงงานและผู้จัดการให้ความสนใจกับการพัฒนาคนมากขึ้น ควบคู่กับผลผลิต ผลที่เกิดจากการพัฒนาคนงานก็จะเป็นผลดีต่อการผลิตของโรงงานด้วย

2.2 โรงงานและสถานประกอบการเป็นแหล่งผลิตใหญ่ ที่กระบวนการผลิตส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และสิ่งแวดล้อมโดยรวม การจัดให้โรงงานเป็นแหล่งเสริมสร้างความรู้ จะช่วยดกข้ออ้างบทบาทและภารกิจที่โรงงานและสถานประกอบการที่มีต่อสังคมมากขึ้น ทั้งนี้เพราะโรงงานมีระบบน้ำเสีย แต่ได้สร้างปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมาก เขม่าควันที่ปล่องตามท่อน้ำมันเคา น้ำเสียที่ปล่อยไปออกตามท่อระบายลงสู่แม่น้ำลำคลอง สร้างผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อถึงมีชีวิตในน้ำและต่อประชาชน

2.3 การจัดโรงเรียนในโรงงาน เป็นการส่งเสริมการพัฒนาคนอย่างแท้จริง เพราะสามารถตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ ได้หลายกลุ่ม ซึ่งหากจำแนกกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่อุตสาหกรรม ก็จะมี 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มคนงาน กลุ่มเจ้าของสถานประกอบการ และกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น แต่ละกลุ่มล้วนมีชีวิตที่สัมพันธ์กัน โดยมีโรงงานหรือสถานประกอบการเป็นแกนหลัก

2.4 การจัดโรงเรียนในโรงงาน เป็นการอำนวยความสะดวกกับผู้เรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนงานแห่งนั้น คนงานไม่ต้องออกมาเรียนข้าง เพราะถ้าออกมาข้างโรงงานอาจไม่ยอมให้ออกมา หรือออกมาแล้วก็ต้องรีบกลับไปให้ทันกะ ถ้าหากใครถือโอกาสมาเรียน บางทีก็หายไปไม่มาเรียน โรงงาน/สถานประกอบการก็ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการที่คนงานมีการศึกษาสูงขึ้น ผลผลิตก็ออกมาดีด้วย

3. จุดมุ่งหมาย
 1. เพื่อให้ความรู้และเสริมสร้างทักษะความสามารถในการทำงาน
 2. เพื่อให้ความรู้อันจะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิต
 3. สร้างจิตสำนึกที่ค้ำจุนที่พึงมีต่อชุมชน ตลอดจนการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. กลุ่มเป้าหมาย
 1. คนงานในโรงงานหรือสถานประกอบการ
 2. เจ้าของโรงงาน สถานประกอบการ
5. หลักสูตร / เนื้อหา
 1. ความรู้และทักษะในการผลิตของโรงงาน/สถานประกอบการนั้นทั้งกระบวนการ
 2. องค์ความรู้และทักษะทางด้านอาชีพเฉพาะด้าน เช่น ช่างเชื่อม ช่างกลึง คอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวข้องกับโรงงาน และให้ความรู้ที่จะนำไปสู่อาชีพอิสระของตนเอง ในอนาคต
 3. ความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง เช่น กฎหมายประชาชน กฎหมายเรื่องการจดทะเบียนสมรส
 4. ความรู้ในวิชาสามัญ ซึ่งเปิดโอกาสให้เรียนรู้จากสถานศึกษาภายนอกได้
 5. สอดแทรกเรื่องผลกระทบถึงปัญหาชีวิตอันเป็นเรื่องใกล้ตัวของคนงาน เช่น การหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติด อาชีวนามัย การดูแลสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
 6. มีการจัดหลักสูตรระยะสั้นเพื่อตอบสนองความสามารถ ความสนใจ เฉพาะอย่าง เช่น หลักสูตรการพูดในที่สาธารณะ การทำบัญชี การอ่าน-เขียนภาษาไทย การเข้าสังคม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น
 7. เรื่องคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความขยันหมั่นเพียร การการครองตน และการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นต้น

หลักสูตร “โรงเรียนในโรงงาน” จึงเป็นหลักสูตรที่ ตรงกับความต้องการ ความสนใจของ ผู้เรียน มีวิชาชีพที่เหมาะสมกับคนงานในโรงงานนั้น ปกป้องในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งอาจ เชื่อมโยงถึงผู้ประกอบการด้วยโดยไม่รู้ตัว และมีเรื่องนิเวศน์หรือสิ่งแวดล้อม

6. แนวทางการเรียนการสอน

1. ทำงานไป เรียนไป โดยไม่แยกการเรียนกับการทำงานออกจากกัน
 2. ให้มีการฝึกงานมาก ๆ ให้เรียนจากการทำ การปฏิบัติ เรียนทางทฤษฎีแล้วฝึกงานใน โรงงาน /สถานประกอบการนั้นโดยตรง
 3. ใช้สถานการณ์จริงเพื่อเป็นโจทย์ในการเรียนการสอน ใช้สื่อในโรงงาน หรือหากเจ้า ของกิจการไม่อนุญาต เพราะเกรงขำ รูด เทียบหาย ก็สร้างสื่อจำลอง หรือใช้การวาดภาพ ประกอบ ใช้สื่อโปสเตอร์แทน เน้นการใช้สื่อที่ใกล้ตัวมากที่สุด
 4. เน้นกระบวนการคิด ด้วยการพูดคุย วิเคราะห์จากสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น
 5. มีการสอดแทรกคุณธรรม ความดีงามในการปฏิบัติตน เช่น รางวัลพนักงานดีเด่น การ จัดกิจกรรมด้านกีฬา ระหว่างคนงาน เพื่อส่งเสริมความรักความสามัคคี การจัด กิจกรรมการแข่งส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของคนงานในแต่ละภูมิภาค
7. ผู้สอน/วิทยากร ได้แก่หัวหน้างาน หัวหน้าฝ่าย ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในโรงงาน และวิทยากร ที่เชิญเป็นครั้งคราว เช่นเจ้าของ ผู้จัดการ และวิทยากรภายนอก

8. การกำกับ ดูแลและประเมินผล

1. ให้เน้นผลการเรียนที่ปฏิบัติ หรือชิ้นงานที่ทำ
2. หากมีการทดสอบก็ควรเป็นการบรรยาย การบอกเล่า มากกว่าเป็นแบบตัวเลือก
3. มีการใช้แฟ้มสะสมผลงาน เพื่อเป็นหลักฐาน เป็นร่องรอยของผลการเรียนในแต่ละ ช่วง แต่ละทักษะ
4. ให้มีการนิเทศการเรียนการสอน กำกับดูแลและประเมินผลโดยผู้มีส่วนรับผิดชอบที่ เกี่ยวข้อง เช่น โรงงานอุตสาหกรรม /สถานประกอบการ (บางครั้งลูกจ้างของเขา ก็ให้ เขาเป็นผู้ให้คะแนน ให้เขามีส่วนประเมินผล กำกับดูแล)

โดยสรุป การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะของ “โรงเรียนในโรงงาน” นี้ เป็นข้อเสนอที่ได้จากการศึกษาในภาคสนาม ในการดำเนินการจริงมีรายละเอียดที่ดังต่อไปนี้ โดยยึดหลักการตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของคนงานและประโยชน์ที่ โรงงานจะได้รับจากการ ศึกษาที่เพิ่มขึ้นของคนงานด้วย